

فرایند داوری مقالات در مجلات علمی ایران^۱

محمد ابویی اردکان^۲

دانشیار،

دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران

سیدآیت الله میرزایی^۳

استادیار،

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

فاطمه شیخ شعاعی*

دانشجوی دکتری،

کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران؛ بورسیه دانشگاه علوم پزشکی تهران

دریافت: ۱۳۹۰/۱۱/۱۶ | پذیرش: ۱۳۹۱/۰۳/۰۶

فصلنامه علمی پژوهشی
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
شاپا(چاپی) ۸۲۲۳-۲۲۵۱
شاپا(الکترونیکی) ۸۲۳۱-۲۲۵۱
نمایه در SCOPUS و LISA، ISC
http://jipm.irandoc.ac.ir
دوره ۲۸ | شماره ۲ | صص ۳۰۵-۳۴۶
زمستان ۱۳۹۱
نوع مقاله: پژوهشی

چکیده: این مقاله با هدف معرفی فرایند داوری و ضرورت آن در نظارت بر کیفیت آثار علمی منتشر شده، به بررسی وجود/عدم وجود فرایند داوری، انواع داوری‌های رایج، روش‌های تصمیم‌گیری، معیارهای مؤثر بر پذیرش مقاله، تصمیم‌گیرندگان اصلی، مسائل و مشکلات سردبیران، و هنجارهای رایج در فرایند داوری مجلات معتبر علمی ایران^۴ پرداخته است. بنابراین، با توجه به هدف پژوهش، روش اجرای آن پیمایش و ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه بوده است. جمعیت آماری این پژوهش شامل ۲۴۵ مجله علمی پژوهشی و ترویجی بوده است. نتایج پژوهش نشان داد که نوع داوری رایج در این مجلات «دوطرفه پنهان» است و روش غالب در پذیرش مقاله «اعلام نتیجه مقاله پس از داوری و طرح در جلسه هیئت تحریریه» است. همچنین، یافته‌ها حاکی از آن بود که دو معیار «اصیل و بدیع بودن پژوهش» و «ارتباط موضوع با خط‌مشی موضوعی مجله» نقش مؤثری در پذیرش مقالات دارند. از میان پنج رکن اصلی دخیل در فرایند داوری مجلات، «هیئت تحریریه» نقش اساسی‌تری در فرایند داوری مقالات داشته است. درباره مسائل و مشکلات، سردبیران مجلات ایرانی بیشتر با سه مسأله «طولانی بودن زمان داوری مقاله‌ها»، «کیفیت ضعیف نگارش مقاله‌ها»، و «مشکلات مالی» مواجه بوده‌اند.

کلیدواژه‌ها: فرایند داوری، مجلات علمی، نوع داوری، داور، هیئت تحریریه

۱. این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی بررسی وضعیت داوری در مجلات علمی معتبر ایران است که با حمایت پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران انجام شده است.

2. abooyee@ut.ac.ir
3. ayatmir@ihcs.ac.ir
*fashoaei@razi.tums.ac.ir

۴. منظور از مجلات علمی مجلاتی است که توسط کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور وابسته به معاونت پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و براساس آیین‌نامه تعیین اعتبار مجله‌های علمی کشور تعیین اعتبار می‌گردند (دفتر کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور ۱۳۸۴). از نظر این آیین‌نامه، مجلات علمی می‌توانند دو گونه اعتبار داشته باشند: علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی. نشریه علمی - پژوهشی شامل مقاله‌هایی است که به ارائه یافته‌های جدید پژوهشی می‌پردازند و جامعه علمی آنها را پژوهشی تلقی می‌کند، اعم از پژوهش‌های بنیادی، کاربردی یا توسعه‌ای. نشریه علمی - ترویجی شامل مقاله‌ها و نوشتارهایی است که به ترویج رشته‌ای یا رشته‌هایی از علوم می‌پردازند.

۱. مقدمه

فرایند داوری و نظام همترازخوانی^۱ قدمتی چندسده دارند و همزمان با افزایش تعداد مجلات علمی نقش مهمی در تضمین کیفیت علمی مقالات و مجلات ایفا کرده‌اند. این فرایند سبب پیشرفت‌های قابل ملاحظه‌ای در کیفیت دست‌نوشته‌ها^۲ و آثار علمی شده است (فتاحی ۱۳۹۰؛ Seals and Tanaka 2000). به‌همین دلیل، در سال‌های اخیر در کشورمان به‌طور روزافزونی بر فرایند همترازخوانی تأکید شده است و مقالات مروری و یادداشت‌سردبیری‌های گوناگونی درباره این فرایند به رشته تحریر درآمده است (ابراهیمی و فرج‌پهلوی ۱۳۸۹؛ اولیاء و شکیبا ۱۳۸۷؛ رضائیان ۱۳۸۸؛ طباطبایی ۱۳۸۲؛ طلائی زواره ۱۳۸۸؛ عطاران، سنگری، و دهباشی ۱۳۸۹؛ فتاحی ۱۳۹۰؛ فدائی عراقی ۱۳۹۰؛ منصوریان ۱۳۹۰). با این همه، کم‌سابقه بودن مقالات پژوهشی درباره فرایند داوری در مجلات ایرانی، در مقایسه با انبوه نوشته‌های خارجی، احساس ضرورت و اهمیت آن را بیشتر نشان می‌دهد. باوجود پژوهش‌های پراکنده، مقدماتی، و موردی (ابویی اردکان و میرزایی ۱۳۸۹؛ ارشاد، قاراخانی، و میرزایی ۱۳۸۶؛ شیخ شعاعی و حسینی ۱۳۸۸؛ میرزایی و دیگران ۱۳۸۵) پژوهش جامعی درباره فرایند داوری مقالات مجلات علمی ایرانی وجود ندارد. بنابراین، پژوهشگران ضرورت انجام یک بررسی جامع درباره وضعیت فرایند داوری در مجلات ایرانی را، به‌منظور ارائه تصویری روشن از این فرایند لازم دیدند.

در ایران به‌خصوص در دهه اخیر بر شمار مجلاتی که مسئولیت انتشار مقالات و نوشته‌های علمی را برعهده دارند، افزوده شده است؛ هرچند همه آنها از ارزش و اعتبار علمی یکسان برخوردار نیستند. مجلات علمی مسئول جذب و ارزیابی مقالات و نوشته‌های تولیدشده در یک رشته علمی هستند. بنابراین، مهم‌ترین عملکردی که می‌توان برای مجلات علمی در نظر گرفت، کنترل کیفیت اطلاعات منتشرشده به‌منظور اشاعه اطلاعات صحیح و معتبر است (van Roooyen 2001). رایج‌ترین روشی که مجلات برای این تضمین کیفیت در نظر می‌گیرند، استفاده از فرایند داوری یا نظام همترازخوانی (Williamson 2003)، یعنی «ارزیابی دست‌نوشته‌های ارائه‌شده به مجلات توسط داور یا داوران هم‌تخصص و هم‌تراز با نویسنده دست‌نوشته» است (میرزایی و دیگران ۱۳۸۶). این نظام دارای مجموعه‌ای از فرایندهاست که از طریق آن کیفیت مقالات منتشرشده، تضمین می‌شود (Williamson 2003). در واقع، فرایند داوری و نظام همترازخوانی، دروازه اعتباریابی دانش از نظر اجتماع علمی محسوب می‌شوند.

هدف اصلی پژوهش، مشخص کردن و توصیف وضعیت فرایند داوری مقالات در

1. peer review

2. manuscript

مجلات علمي ايران است و در ذيل هدف اصلي پژوهش به شناسايي نوع/انواع داوري هاي رايج در فرايند داوري مجلات علمي ايران، تشخيص روش (هاي) تصميم گيري در فرايند داوري مجلات علمي ايران، شناسايي معيارهاي مؤثر بر پذيرش مقاله در فرايند داوري مجلات علمي ايران، شناسايي تصميم گيرندگان اصلي در فرايند داوري مجلات علمي ايران، يافتن هنجارهاي رايج در فرايند داوري مجلات علمي ايران براي شناسايي، و ترسيم سيمي از فرايند داوري مقالات در مجلات علمي ايران پرداخته مي شود.

۲. فرايند داوري

فرايند داوري موضوعي است که به شدت بر همترازخواني استوار است، به نحوی که اساس فرايند داوري را نظام همترازخواني تشکيل مي دهد. فرايند داوري و نظام همترازخواني ذيل آن، نقش مهمی در تضمين کيفيت مقالات و مجلات علمي ايفا مي کنند و از رسيدن اطلاعات ناصحيح به دست متخصصان و پژوهشگران يک رشته جلوگيري مي کنند (van Rooyen 2001; Weller 2001). نظام همترازخواني به طور کلي در دو مورد عمده کاربرد دارد (Rowland 2002):

الف) نظام همترازخواني براي اشخاص: از اين نظام به طور معمول، براي اعطاي بورسهاي تحصيلي، قراردادهاي پژوهشي، و ارتقاء درجه در سازمانها استفاده مي شود؛ ب) نظام همترازخواني براي انتشارات: اين انتشارات شامل مقالات ارائه شده به مجلات علمي، مقالات پيشنهاده شده به کنفرانسها، تکنگاشتها^۱، و کتابهاي علمي مي شود. اين نظام در مجلات علمي به عنوان يکي از معيارهاي اصلي ارزشيابي مورد استناد قرار مي گيرد. ارزشيابي انتقادي، مستقل، و بدون سوگيري^۲، بخش ضروري فرايند داوري همه آثاري است که در فرايند توليدات علمي قرار مي گيرند (Reitz 2010).

با توجه به اين مقدمات، همترازخواني را مي توان «ارزشيابي اي انتقادي و سازنده از دشت نوشته هاي ارائه شده به مجلات توسط افراد متخصص و همتراز با نويسنده دست نوشته» تعريف کرد. اين افراد متخصص، به طور معمول، عضو هيئت تحريريه^۳ نيستند (van Rooyen 1998). هرچند تصميم نهايي در خصوص چاپ دست نوشته برعهده سردبير^۴ است، در واقع اين نظام است که به سردبير کمک مي کند از محتوای علمي و وضعيت نگارشي يک مقاله آگاه شود و سپس تصميم گيري کند (van Rooyen 2001). به طور کل اين شيوه، روشي استاندارد در انتشارات علمي به حساب مي آيد (Hernon and Schwartz 2003; ICMJE 2009; National Library

1. Monographs 2. Unbiased 3. editorial staff 4. editor

of Medicine 2011). این نظام بین پژوهش‌های خوب و بد تمایز قائل می‌شود و نویسندگان را از روند اصلاحات برای بهبود مقاله‌اش آگاه می‌کند (van Rooyen 2001).

موضوع همترازخوانی به میزان زیادی در زمینه علوم پزشکی مورد مطالعه قرار گرفته است (Posteguillo Gomez, Pique-Angordans, and Edo 2008; Mungra and Webber 2010). مجله انجمن پزشکی آمریکا (جاما)^۱، تاکنون مسئولیت چهار کنگره بین‌المللی را در زمینه همترازخوانی در انتشارات زیست‌پزشکی، برعهده داشته است (Benos, Kirk, and Hall 2003; Rowland 2002). موضوعات مورد بررسی در این کنگره‌ها در شماره‌های ویژه مجله/انجمن پزشکی آمریکا منتشر می‌شوند. از موارد دیگر می‌توان به فعالیت دانشمندان حوزه‌های علوم پزشکی در این زمینه مانند «لانکنت»^۲، جلسه بحث و تبادل نظر الکترونیکی درباره موضوعات مرتبط با همترازخوانی، و نوشته‌های متنوع اعضای هیئت تحریریه مجلات «بی‌ام‌جی»^۳ و «جاما» اشاره کرد. هدف مشترک این تلاش‌ها، توسعه برنامه همکاری بین‌المللی و پژوهشی در زمینه همترازخوانی در موضوع پزشکی است. این کار به منظور افزایش کیفیت انتشارات پزشکی صورت می‌گیرد (Rowland 2002; Posteguillo Gomez, Pique-Angordans, and Edo 2008; Mungra and Webber 2010).

۳. نحوه عملکرد فرایند همترازخوانی

در یک نظام همترازخوانی، تصمیم‌گیری‌های گوناگونی از مرحله ارائه دست‌نوشته توسط نویسندگان تا پذیرش و چاپ مقاله صورت می‌گیرد. در این نظام، پس از ارائه دست‌نوشته توسط نویسندگان به دفتر مجله، سردبیر یا همکاران او دست‌نوشته را دریافت می‌کنند. سردبیر در بررسی اولیه دست‌نوشته ممکن است به دلایلی از جمله عدم ارتباط موضوع مقاله با دامنه موضوعات مجله و یا سطح کیفیت غیر قابل قبول، آن را قبل از ارائه به داوران، رد کند. دست‌نوشته‌هایی که از این موانع رد شوند، یا بدون داوری پذیرفته شده یا برای داوران آشنا به آن زمینه فرستاده می‌شوند. داوران ممکن است اعضای هیئت تحریریه مجله یا افراد دیگری باشند که به سردبیر معرفی شده‌اند. به طور معمول، سردبیر سعی می‌کند تا داورانی را انتخاب کند که از لحاظ سطح و درجه در موضوع مورد بررسی، هم‌پایه نویسندگان یا بالاتر از او باشند (عطاران، سنگری، و دهباشی ۱۳۸۹؛ طباطبایی ۱۳۸۲؛ ابراهیمی و فرج پهلوی ۱۳۸۹).

1. Journal of the American Medical Association (JAMA)
2. Lonknet
3. British Medical Journal (BMJ)

از ابتدای شکل‌گیری مفهوم همترازخوانی در قرن ۱۷ تا پس از جنگ جهانی دوم، داوران به‌طور عمده نقش ارائه مشاوره به سردبیر را به‌عهده داشتند و سردبیر به‌طور شخصی در مورد چاپ مقالات تصمیم‌گیری می‌کرد. اما، در سال‌های اخیر نظام «سردبیر به اضافه دو داور»^۱ متداول شده است که داوران نیز در تصمیم‌گیری در مورد دست‌نوشته‌ها سهم دارند. در این نظام، سردبیر از داوران می‌خواهد که به‌طور کلی دست‌نوشته‌های مورد بررسی را به سه رده تقسیم‌بندی کنند (Hernon and Schwartz 2003; Rowland 2002; Weller 2001):

۱. قابل انتشار، بدون هیچ‌گونه اصلاحی، یا با تغییرات جزئی: گاهی اوقات دفتر مجله تغییرات جزئی از قبیل اشتباهات تایپی یا اشکالات نگارشی را برطرف می‌کند و نیازی به ارسال دست‌نوشته به نویسنده برای اصلاح نیست.
۲. غیر قابل انتشار: زمانی که سطح دست‌نوشته از نظر معیارهای کمی و کیفی مورد نظر مجله بسیار پایین باشد، داوران آن را رد می‌کنند.
۳. قابل انتشار به شرط اصلاح دست‌نوشته: در این حالت، داوران اصلاحات لازم را پیشنهاد می‌کنند. این عملکرد اصلاح، باعث بالا رفتن ارزش نوشته‌های علمی می‌شود. آمار استفاده از گزینه پیشنهاد اصلاحات نسبت به دو مورد دیگر بیشتر است. رولند به نقل از لاک^۲ گزارش می‌دهد که حدود ۸۰ درصد مقالات منتشرشده، مقداری اصلاحات را دریافت می‌کنند (Rowland 2002).

داوری ممکن است براساس قالب‌های از پیش تعیین‌شده صورت گیرد که این قالب‌ها به‌شکل راهنمایی برای داوران و در چند صفحه طراحی می‌شوند، یا اینکه فقط از داوران خواسته می‌شود تا درباره دست‌نوشته، اظهارنظرهای خود را ارائه کنند. گزارش داوران به چند شیوه مورد استفاده قرار می‌گیرد: ارائه اصل گزارش داوران به نویسنده، خلاصه کردن گزارش داوران توسط سردبیر و سپس ارائه به نویسنده، و یا ارائه پیشنهادها و نیاسننده توسط سردبیر بدون انعکاس توصیه‌های داوران. دست‌نوشته‌ها بعد از بررسی و ارائه پیشنهادها توسط داوران، برای تصمیم‌گیری نهایی در اختیار سردبیر قرار می‌گیرند. اگر دو داور درباره یک دست‌نوشته اختلاف نظر داشته باشند، ممکن است دست‌نوشته برای داور سومی فرستاده شود یا اینکه سردبیر براساس نظرهای داوران، نظر خود را اعلام کند. به هر حال، تصمیم‌گیری نهایی به‌عهده سردبیر است و داوران فقط نقش مشاور را برای سردبیر ایفا می‌کنند. بعد از پذیرش، دست‌نوشته در نوبت انتشار قرار می‌گیرد (Weller 2001, 1-3).

1. editor plus two referees

2. Lock

مراحل فرایند همترازخوانی توضیح داده شده، یک توضیح کلی از این فرایند است و نشان دهنده اجرای کامل آن در مجلات گوناگون نیست. پژوهش‌های انجام شده در این حوزه نشان می‌دهد که تعریف و شیوه عملکرد این فرایند در مجلات گوناگون پزشکی آمریکا متفاوت است (Eldredge 1997; Rennie 1993; Relman and Angell 1989). برنهام در پژوهش تاریخی خود به فقدان هرگونه الگوی قابل تشخیصی برای تحول فرایند همترازخوانی اشاره می‌کند. وی افزایش تخصص‌گرایی و عرضه بیش از حد دست‌نوشته‌ها در زمینه‌های مختلف را عواملی برای گسترش این فرایند می‌داند (Burnham 1990). نتایج پژوهش کلیانی نشان داد، اگر چه سردبیران مجلات مورد مطالعه معتقدند که ۵۶ تا ۶۵ درصد مقالاتشان داوری می‌شود، نظر واضحی درباره این فرایند و نحوه اجرای آن در مجلاتشان ندارند و بسیاری از آنها درباره تعریف یک مجله دارای نظام داوری دچار ابهام هستند (Colaiani 1994).

۴. انواع داوری

به‌طور کل دو نوع نظام داوری در مجلات علمی قابل شناسایی است:

۱. نظام بررسی توسط سردبیر: در این حالت، فرایند بیشتر به‌صورت غیرمدون است و سردبیران همه تصمیم‌ها را به‌تنهایی اتخاذ می‌کنند. این روش امروزه چندان مرسوم نیست.
۲. نظام همترازخوانی: الگوی متداول و معمول آن، نظام سردبیر به‌اضافه دو داور است. در این حالت، داوران و نویسندگان به چهار صورت می‌توانند با هم رابطه داشته باشند (Hernon and Schwartz 2003; Rowland 2002):
 - داوری باز یا آزاد^۱: در این حالت، هویت نویسنده(ها) و داور(ها) برای یکدیگر آشکار است.^۲
 - داوری پنهان^۳: در این حالت، هویت نویسنده برای داور آشکار است، ولی نویسنده هیچ اطلاعی درباره داور ندارد.
 - داوری امضاء شده^۴: این حالت برعکس حالت قبل است و هویت داور برای نویسنده مشخص است.

1. open refereeing

۲. مجله بی/م‌جی جزء اولین پیشگامان داوری باز، با ارائه مجموعه‌ای از توجهات این نوع داوری را بهتر از حالت داوری پنهان می‌داند (Williamson 2003).

3. blinded refereeing

4. signed refereeing

- داوری پنهان دوطرفه^۱: در این حالت، هیچ کدام از دو طرف- نویسنده و داور- از هویت یکدیگر آگاه نیستند.^۲

۵. معیارهای مورد استفاده برای ارزیابی مقالات

هدف راه حل استفاده از معیارها و سیاهه های واریسی^۳ که طی سال های اخیر مورد توجه زیادی قرار گرفته است، تهیه و توسعه مجموعه ای از معیارهای واقعی و منطقی برای ارزیابی آثار علمی است (Ammenwerth et al. 2003; Seals and Tanaka 2000). در بررسی انجام شده توسط سیلز مشخص شده است که بسیاری داوران تازه کار از وجود چنین معیارها و دستورعمل های کلی استقبال می کنند و بسیاری از سردبیران مایل اند که از چنین وسیله کمکی و آموزشی به عنوان سازوکاری برای حمایت از بررسی هایی با کیفیت بالا بهره بگیرند (Seals and Tanaka 2000). آمن ورث و دیگران به بررسی آثار و نوشته هایی در زمینه معیارهای ارزیابی مقالات علمی پرداخته اند. آنها در انتهای گزارش شان سیاهه جامعی از معیارهای کیفی را برای ارزیابی مقالات علمی در زمینه علوم پزشکی و علوم زیستی ارائه داده اند. سپس، این سیاهه برای بررسی و نظرسنجی در اختیار گروهی از داوران قرار گرفته است. از نظر داوران، این معیارها تصویر کلی مناسبی از معیارهای کیفی در اختیار قرار می دهند و از این طریق داوران می توانند دلایل موجه تری برای نقاط ضعف مورد نظرشان به نویسندگان ارائه کنند (Ammenwerth et al. 2003). به علت پراکندگی و تنوع معیارها در نوشته های گوناگون و عدم وجود یک تقسیم بندی استاندارد، با مرور انواع معیارها، تقسیم بندی ای مطابق شکل ۱ به ترتیب زیر ارائه شده است (علیدوستی و دیگران ۱۳۸۷):

۱. معیارهایی که قبل از داوری مورد بررسی قرار می گیرند که این معیارها نیز خود بر دو دسته اند: دسته اول معیارهای مربوط به ظاهر دست نوشته هستند و توسط ویراستاران فنی بررسی می شوند. از این معیارها می توان با عنوان معیارهای ظاهری یا صوری نیز نام برد. از جمله این معیارها می توان به شیوه ماشین نویسی، صفحه بندی، بیان مشخصات کامل نویسنده و مانند اینها اشاره کرد. بیشتر مجلات این معیارها را با عنوان شیوه نامه^۴ یا آیین نامه چاپ مقاله همراه با مجله منتشر می کنند. به هر حال، بررسی این معیارهای ظاهری در ابتدای دریافت یک دست نوشته و برای جلوگیری از اشتباه صورت می گیرد.

1. double-blinded refereeing

۲. انجمن روانشناسی آمریکا طرفدار این نوع فرایند داوری است (American Psychological Association 2005).

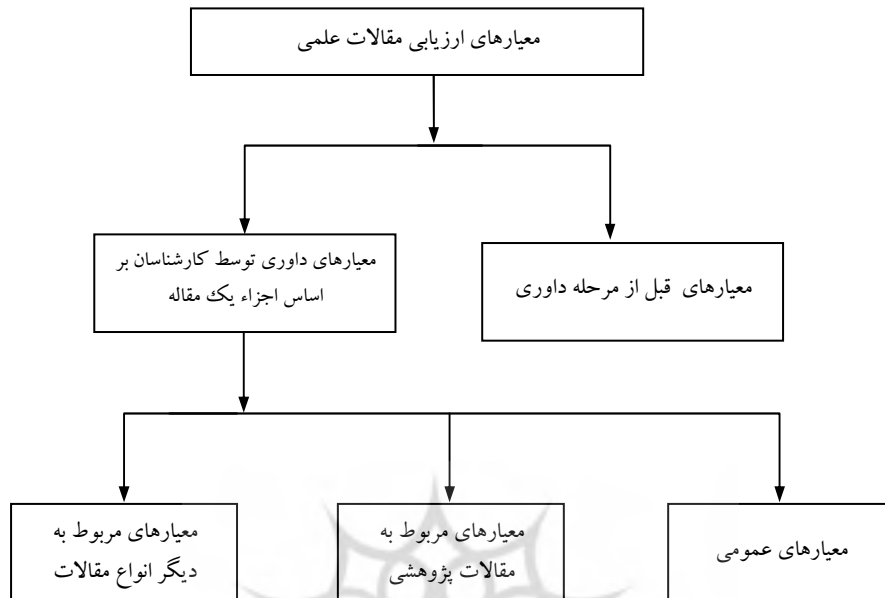
3. Checklist

4. manual of style

دسته دوم، معیارهایی هستند که توسط سردبیر اعمال می‌شوند و در واقع خلاصه‌ای کلی از معیارهای داوری هستند. به‌طور کلی می‌توان گفت دست‌نوشته‌هایی که به دفتر مجله می‌رسند، ابتدا توسط سردبیر مورد بررسی کلی قرار می‌گیرند، تا از وارد شدن دست‌نوشته‌هایی با کیفیت پایین به مرحله داوری جلوگیری شود.

۲. معیارهایی که داوران برای بررسی مقالات مورد استفاده قرار می‌دهند. به این دسته از معیارها، معیارهای محتوایی یا کیفی نیز می‌گویند. این معیارها را می‌توان به سه دسته معیارهای عمومی مقالات، معیارهای مربوط به اجزاء مقالات پژوهشی، و معیارهای مربوط به دیگر انواع مقالات تقسیم‌بندی کرد. از نظر معیارهای عمومی، مقالات صرف نظر از نوع آنها مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. این معیارها به‌طور کلی در چهار گروه کلی اهمیت^۱، کیفیت محتوای علمی^۲، نوآوری و ابتکار^۳، و سازماندهی و وضوح ارائه^۴ قابل دسته‌بندی هستند (Ammenwerth et al. 2003; Campion 1993). از آنجا که هدف اصلی مجلات علمی انتشار نتایج پژوهش‌های دست اول است نوشته‌های موجود در این حوزه، معیارهای مربوط به این مقالات پژوهشی را با تفصیل بیشتری مورد بررسی قرار می‌دهند. بر این اساس، معیارهای متعددی برای اجزای یک مقاله پژوهشی شامل: عنوان، چکیده، مقدمه، روش، یافته‌ها، بحث و نتیجه‌گیری، و منابع توسط نویسندگان گوناگون پیشنهاد شده است (ارشاد، قاراخانی، و میرزایی ۱۳۸۶؛ اولیاء و شکبیا ۱۳۸۷؛ Fletcher and Fletcher 1997; ICMJE 2009; APA 2012; APA 2001, 7-22). داوری دیگر انواع مقالات شامل مقالات مروری و نظری نیز هر یک به معیارهای خاصی نیازمند است (Ammenwerth et al. 2003).

1. significance
2. quality of scientific content
3. originality and innovativeness
4. organization and clarity of presentation

شکل ۱. تقسیم‌بندی انواع معیارهای داوری مقالات

مرور پیشینه موضوع فرایند داوری و اجزای مرتبط با آن، اهمیت و نقش آن را در کیفیت و اعتبار تولید علم نشان می‌دهد. اما اجرای ناقص و ضعیف این نظام ممکن است نه تنها به بهبود کیفیت انتشارات علمی منجر نشود، بلکه به عنوان مانع عمل نماید و اسباب سوء استفاده و تولید و انتشار آثار ضعیف و فاقد اعتبار در حوزه علم گردد (فدائی عراقی ۱۳۹۰؛ منصوریان ۱۳۹۰). در این پژوهش، به موضوع فرایند داوری و موضوعات حائز اهمیت ذیل آن پرداخته می‌شود. بنابراین، متناسب با اهمیت موضوع فرایند داوری و اجزاء آن و برای دستیابی به اهداف پژوهش و ارائه توصیفی تجربی از وضعیت فرایند همترازخوانی در مجلات علمی ایران، پژوهش حاضر در پی یافتن پاسخ‌هایی برای پرسش‌های زیر است:

۱. نوع/انواع داوری‌های رایج در فرایند داوری مجلات ایرانی کدام است؟
۲. روش(های) تصمیم‌گیری در فرایند داوری مجلات ایرانی کدام است؟
۳. معیارهای مؤثر بر پذیرش مقاله در فرایند داوری مجلات ایرانی کدامند؟
۴. تصمیم‌گیرندگان اصلی در فرایند داوری مجلات ایرانی چه کسانی هستند؟
۵. هنجارهای رایج در فرایند داوری دست‌نوشته‌ها در مجلات ایرانی کدامند؟

۶. روش پژوهش

مطابق طبقه‌بندی ارائه‌شده از انواع اصلی پژوهش (Hussey and Hussey 1997)، پژوهش حاضر بر مبنای هدف مطالعاتی‌اش، از نوع پژوهش‌های اکتشافی و توصیفی است و از حیث فرایند پژوهش، از نوع مطالعات کمی است و چنانکه انتظار می‌رود، نتایج حاصل از این پژوهش نیز آن را در زمره مطالعات کاربردی قرار می‌دهد. بنابراین با توجه به هدف و فرایند پژوهش، روش اجرایی این پژوهش، پیمایشی و ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه است. بدین منظور، ابتدا ابزارهای موجود در منابعی که برای نگارش مرور پیشینه استفاده شده بود، بررسی و ابزار اولیه‌ای طراحی شد. به منظور درک مناسبی از حال و هوای فرایند داوری در مجلات علمی کشور، نمونه‌ای از مجلات انتخاب و مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و عمیق با سردبیران و مدیران اجرایی انجام شد. سپس، پرسشنامه برای بررسی و اظهار نظر متخصصان، به تعدادی از افراد دست‌اندر کار مجلات و نیز نویسندگان مقالات برای این مجلات در اختیار ایشان قرار گرفت. با استفاده از تحلیل نتایج مصاحبه‌ها، نظرهای کتبی متخصصان و نیز بحث و تبادل نظر در گروه پژوهش، روایی محتوی و روایی صوری پرسشنامه بهبود یافت. در انتها با استفاده از این نتایج، ابزار نهایی برای پیمایش طراحی شد.

پرسش‌ها در ابزار گردآوری اطلاعات در سه بخش «داوران»، «فرایند داوری»، و «سردبیر و اعضای هیئت تحریریه» ارائه گردیده است (پیوست). مخاطب اصلی پژوهش حاضر، سردبیران مجلات بودند و پرسشنامه‌ها نیز با همین عنوان ارسال شد. اما در برخی موارد، سایر دست‌اندرکاران مجلات (مدیر مسئول، مدیر داخلی، دستیار سردبیر و ...) نیز مبادرت به تکمیل پرسشنامه‌ها نموده‌اند. برای تحلیل اطلاعات گردآوری‌شده از شاخص‌های آماری پراکندگی و مرکزی و آزمون‌های تی، فریدمن، و دبلیو-کندال استفاده شده است.

در این پژوهش، منظور از فرایند داوری «استفاده از یک نظام داوری برای همتراز خوانی» است. منظور از «مقاله» جزء اصلی و سازنده هر مجله علمی است که در طی آن افراد متخصص نتیجه کار و پژوهش علمی خود را به متخصصان دیگر عرضه می‌کنند. همچنین، فرایند داوری درباره انواع مقالات (پژوهشی، مروری، و نظری) چاپ‌شده در مجلات علمی مورد بررسی قرار می‌گیرد. منظور از مجله علمی نیز مجلاتی است که کمیسیون بررسی نشریات علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری آنها را دارای اعتبار و درجه علمی-پژوهشی یا علمی-ترویجی دانسته است (دفتر کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور ۱۳۸۴). با توجه به اینکه از مجلات علمی انتظار می‌رود به کنترل کیفیت اطلاعات منتشرشده به منظور اشاعه اطلاعات صحیح و

معتبر که نتیجه پژوهش‌های انجام‌شده است، پردازند؛ پژوهشگران بر آن شدند که در این میان، مجلاتی را که از نظر علمی اعتبار بیشتری دارند، بررسی کنند. از آنجایی که واحد مطالعه این پژوهش مجله علمی است، تمامی مجلات علمی موجود در سیاهه کمیسیون بررسی نشریات علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در سال ۱۳۸۵ در زمره این پژوهش قرار گرفته‌اند.

۷. جمعیت آماری مجلات علمی ایران

جمعیت آماری این پژوهش شامل تمامی مجلات علمی فهرست‌شده براساس مصوبه کمیسیون نشریات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مورخ ۱۳۸۵/۱۲/۲۶ است (علیدوستی و دیگران ۱۳۸۷)، بنابراین حجم نمونه برابر با جمعیت آماری در نظر گرفته شد. جمعیت آماری این مجلات مطابق با فهرست یادشده، در زمان مطالعه برابر با ۲۴۵ مجله بوده است (جدول ۱) که در بین رشته‌های علوم انسانی، فنی و مهندسی، کشاورزی، علوم پایه، و هنر و معماری توزیع شده بودند.

جدول ۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی مجلات علمی ایران

نمونه دریافتی		جمعیت آماری		ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مجلات	
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۹۰	۱۷۱	۸۷	۲۱۳	فارسی	زبان
۱۰	۱۹	۱۳	۳۲	سایر زبان‌ها	
۵۰/۰	۹۵	۴۸/۲	۱۱۸	علوم انسانی	رشته
۱۹/۵	۳۷	۲۰/۸	۵۱	فنی و مهندسی	
۱۷/۹	۳۴	۱۷/۶	۴۳	کشاورزی	
۱۱/۱	۲۱	۱۱/۸	۲۹	علوم پایه	
۱/۶	۳	۱/۶	۴	هنر و معماری	
۸۳	۱۵۷	۸۶	۲۱۱	پژوهشی	درجه علمی
۱۷	۳۳	۱۴	۳۴	ترویجی	
۷۷/۴	۱۴۷	۸۲	۲۰۱	تهران	توزیع جغرافیایی
۲۲/۶	۴۳	۱۸	۴۴	سایر شهرستان‌ها	

چنانکه جدول ۱ نشان می‌دهد، حوزه علوم انسانی با ۴۸/۲ درصد، بیشترین درصد فراوانی مجلات علمی ایران و حوزه هنر و معماری با ۱/۶ درصد کمترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. از این تعداد، پاسخ‌های ارائه‌شده به پرسشنامه پژوهش به میزان ۷۶ درصد، مربوط به ۱۹۰ مجله دریافت شد. از ۲۴۵ مجله علمی در ایران، ۳۴ مجله (معادل ۱۴ درصد) از کل مجلات را مجلات ترویجی و ۲۱۱ مجله (معادل ۸۶ درصد) را مجلات علمی پژوهشی تشکیل می‌دادند.^۱ سهم مجلات پژوهشی در نمونه دریافتی برابر با ۸۳ درصد و برای مجلات ترویجی برابر با ۱۷ درصد است. زبان غالب در مجلات علمی ایران، فارسی است که بیش از ۹۰ درصد از مجلات به این زبان نگارش و منتشر می‌شوند. سایر زبان‌ها نظیر انگلیسی، عربی و فرانسه و ... نیز در مجموع ۱۰ درصد را به خود اختصاص داده‌اند.

توزیع جغرافیایی مجلات نشان‌دهنده میزان تمرکز این مجلات در تهران و یا شهرستان‌هاست. نتایج جدول ۱ نشان می‌دهد که ۸۳ درصد از مجلات علمی ایران در تهران متمرکز هستند. یافته‌ها نشان می‌دهند که میزان تمرکز این مجلات به نسبت رشته متفاوت است. چنانکه میزان تمرکز مجلات علمی در رشته‌های علوم انسانی در تهران برابر با ۸۰ درصد، فنی و مهندسی برابر با ۹۲ درصد، کشاورزی برابر با ۷۴ درصد، علوم پایه برابر با ۹۰ درصد، و رشته هنر و معماری ۱۰۰ درصد است. همان‌طور که در جدول ۱ نشان داده شده است، پوشش آماری حاصل از نمونه دریافتی تصادفی، همگنی مناسب و قابل اعتنایی را در توزیع نمونه دریافتی بین رشته‌های یادشده با جمعیت آماری نشان می‌دهد.

۸. یافته‌های پژوهش

در بخش یافته‌های پژوهش و برای فهم وضعیت فرایند داوری در میان مجلات علمی ایران به انواع داوری مورد استفاده، مرجع انتخاب داور، روش پذیرش مقاله، تصمیم‌گیرندگان اصلی در فرایند داوری، مرجع حل اختلاف نظر داوران، معیارهای مؤثر بر پذیرش مقالات، هنجارهای رایج در فرایند داوری و ... پرداخته می‌شود. به‌منظور درک بهتر، یافته‌های پژوهش در دو بخش اصلی «ویژگی‌های فرایند داوری» و «عملکرد داوری» دسته‌بندی می‌شوند.

۱. یادآوری می‌شود در زمان انجام این پژوهش کمیسیون نشریات علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برحسب وظیفه و اهدافش تغییرات اندکی در تعداد و نوع اعتبار برخی مجلات داد که ممکن است تغییرات ناچیزی در برخی آمارها ایجاد نماید. البته فراوانی اندک آنها تأثیر چندانی را به‌همراه ندارد، هر چند که این تغییرات با توجه به سیاست‌ها و وظایف کمیسیون نشریات همچنان ادامه دارد.

۸-۱. ویژگی‌های فرایند داوری

۸-۱-۱. انواع داوری مورد استفاده در مجلات ایرانی

نوع داوری مورد استفاده در مجلات مورد مطالعه، یکی از اجزای فرایند داوری در مجلات است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد از چهار گونه داوری شناخته شده (داوری باز یا آزاد، داوری پنهان، داوری امضاء شده، و داوری پنهان دوطرفه)، رایج ترین نوع داوری در میان مجلات ایرانی داوری پنهان دوطرفه با ۸۰/۳ درصد است. از چهار نوع داوری، نوع «داوری امضاء شده» مورد توجه هیچ کدام از مجلات علمی ایران نبوده است. داوری پنهان نیز با ۱۷/۶ درصد در مرتبه بعدی قرار دارد.

۸-۱-۲. نوع مقاله مورد داوری در مجلات ایرانی

مجلات به طور معمول، تنوعی از مقالات پژوهشی، مروری، ترجمه، گزارش، و نقد را در برمی گیرند. اما اینکه کدام یک از این مقالات در فرایند داوری قرار می گیرند، در این پژوهش مورد توجه بوده است. نتایج نشان می‌دهد که بیشتر پاسخ گویان در مورد داوری مقالات پژوهشی توافق دارند، چنانکه میانگین بالای ۴/۸۲ با توجه به انحراف معیار پایین، حکایت از این توافق دارد. در مورد مقالات مروری و ترویجی میانگین‌های به دست آمده ۲/۱۲ و ۲/۵۵، به ترتیب نشانه توافق کمتر و تنوع پاسخ‌ها در این زمینه است. در مورد سایر مقالات، میانگین‌های به دست آمده نشان دهنده آن است که این دست مقالات کمتر مورد داوری قرار می گیرند. نتایج توصیفی تکمیل کننده نیز حاکی از آن است که ۸۵ درصد از پاسخگویان در مورد داوری مقالات پژوهشی توافق دارند؛ در مورد سایر مقالات چنین توافقی وجود ندارد.

۸-۱-۳. مرجع انتخاب داور در مجلات ایرانی

در فرایند داوری این مسأله حائز اهمیت است که کدام یک از ارکان در گیر در این فرایند مبادرت به انتخاب داور/ داوران برای داوری در مورد یک مقاله می نمایند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد بیشترین فراوانی در خصوص انتخاب داور/ داوران مربوط به «هیئت تحریریه» با ۵۷ درصد است و پس از آن «سردبیر» (به طور مستقیم) با ۱۰ درصد قرار دارد. اما، از آنجایی که برخی از پاسخ‌های دریافتی به صورت ترکیبی (به عنوان مثال، سردبیر و هیئت تحریریه، هیئت تحریریه و مدیر مسئول و سردبیر و دستیار سردبیر و ...) است، پس از دسته بندی پاسخ‌های دریافتی مشخص شد که ۱۶ درصد از تصمیم گیری‌ها در خصوص انتخاب داور/ داوران را نیز

«سردبیر و هیئت تحریریه» به صورت مشترک می گیرند. سایر ترکیبات که سردبیر و هیئت تحریریه نیز در آنها بوده اند در مجموع، ۱۷ درصد در این تصمیم گیری نقش داشته اند.

۸-۱-۴. روش پذیرش مقاله در مجلات ایرانی

یکی دیگر از اجزاء فرایند داوری مقالات، روش پذیرش مقاله است. در این زمینه، سه عنصر سردبیر و هیئت تحریریه و داوران دخیل هستند. روش پذیرش می تواند حاصل تصمیم گیری یک، دو یا ترکیبی از این عناصر باشد. جدول ۲ پاسخ های برگرفته از نمونه دریافتی و تنوع روش پذیرش مقاله را در مجلات ایرانی نشان می دهد.

جدول ۲. روش پذیرش مقاله در مجلات ایرانی

نمونه ها	انحراف معیار	میانگین	روش پذیرش مقاله
۱۸۴	۰/۸۷	۱/۴۵	اعلام نتیجه مقاله پس از بررسی اولیه توسط سردبیر
۱۸۵	۱/۳۷	۱/۹۱	اعلام نتیجه مقاله پس از طرح در جلسه هیئت تحریریه
۱۸۵	۱/۴۷	۲/۰۷	اعلام نتیجه مقاله پس از یک دور داوری
۱۸۴	۱/۴۶	۲/۰۶	اعلام نتیجه مقاله توسط سردبیر پس از داوری
۱۸۱	۱/۳۴	۴/۱۱	اعلام نتیجه مقاله پس از داوری و طرح در جلسه هیئت تحریریه

نتایج مندرج در جدول ۲ نشان می دهد که روش غالب در پذیرش مقاله در بین مجلات مورد مطالعه، «اعلام نتیجه مقاله پس از داوری و طرح در جلسه هیئت تحریریه» با میانگین ۴/۱۱ است. نتایج توصیفی به دست آمده نیز یک توافق ۷۷ درصدی را در میان پاسخگویان مبنی بر اینکه «اغلب» یا «همیشه» از این روش استفاده می کنند، نشان می دهد.

۸-۱-۵. معیارهای مؤثر بر پذیرش یا رد مقالات در مجلات ایرانی

نتایج توصیفی به دست آمده نشان می دهد که از میان معیارهای شش گانه مطرح شده مؤثر بر پذیرش مقاله، دو معیار «اصیل و بدیع بودن پژوهش» و «ارتباط موضوع با خط مشی موضوعی مجله» به ترتیب با میانگین های ۴/۷۴ و ۴/۷۱ تأثیر بیشتری بر پذیرش مقاله دارند (جدول ۳). گزینه های دیگر نظیر «درستی و استحکام روش شناختی» و «توانایی نویسنده در بیان مؤثر موضوع» و «مناسب بودن زمان طرح موضوع» در رده های بعدی قرار دارند. در این بین، «مرتب به دانشگاهی» نویسنده با میانگین ۲/۰۲ با توجه به پاسخ های دریافتی تأثیر چندانی در پذیرش یا رد مقاله ندارد.

نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد که برای تمامی معیارهای شش گانه مطرح شده، این اختلاف معنی دار است و تعمیم نتایج نمونه تصادفی با توجه به ارزش‌های به دست آمده ($p < .001$) به جمعیت آماری ممکن است. اختلاف میانگین یاد شده در مورد تمامی معیارهای مطرح شده، به جز معیار «رتبه دانشگاهی نویسنده» معنی دار است. نتایج آزمون رتبه بندی فریدمن برای اولویت بندی معیارهای مؤثر در پذیرش یا رد مقاله در مجلات مورد مطالعه نشان می‌دهد که اختلاف میانگین معیارهای شش گانه مؤثر در پذیرش یا رد مقاله با یکدیگر معنی دار است ($N=167$, Chi-Square= $538/304$, $df=5$, $Sig = /000$). چنانکه ملاحظه می‌شود میانگین رتبه‌های «اصیل و بدیع بودن پژوهش» $4/65$ و «ارتباط موضوع با خط مشی موضوعی مجله» $4/62$ است. برای اندازه گیری شاخص اندازه اثر از آزمون تکمیلی دبلیو-کنندال استفاده شد. ضریب توافق کندال $0/645$ نشان دهنده میزان اختلاف بسیار قوی بین معیارهای مؤثر در پذیرش یا رد مقاله در مجلات علمی ایران است.

جدول ۳. معیارهای مؤثر در پذیرش یا رد مقاله

معیارها	آزمون تی					آزمون فریدمن
	آماره تی	درجه آزادی	سطح معنی داری	اختلاف میانگین	میانگین رتبه	نمونه‌ها
ارتباط موضوع با خط مشی موضوعی مجله	45/531	187	0/000	1/7181	4/62	188
اصیل و بدیع بودن پژوهش	52/967	186	0/000	1/7433	4/65	187
درستی و استحکام روش شناسی	27/767	184	0/000	1/4757	4/13	185
مناسب بودن زمان طرح موضوع	7/690	176	0/000	0/6667	2/75	177
توانایی نویسنده در بیان مؤثر موضوع	15/123	184	0/000	1/0991	3/56	185
رتبه دانشگاهی نویسنده	-11/961	179	0/000	-0/9722	1/30	180

*اختلاف میانگین در سطح $0/05$ درصد معنی دار است.

۸-۱-۶. تصمیم گیرندگان اصلی در فرایند داوری

اجرای فرایند داوری منوط به اتخاذ تصمیمات و تقسیم وظایف در خصوص این تصمیم گیری‌ها از دریافت مقاله تا اعلام نتیجه به نویسنده است. برای پی بردن به این که چه کسی چه تصمیمی را در فرایند داوری می‌گیرد، نقش پنج عنصر دخیل در فرایند داوری یعنی

مدیر مسئول، سردبیر، دستیار سردبیر، هیئت تحریریه، و مدیر داخلی در فرایند تصمیم‌گیری مورد پرسش قرار داده شد تا از زمان دریافت مقاله تا انتهای فرایند داوری، نقش عناصر دخیل در این فرایند مشخص گردد.

جدول ۴. تصمیم‌گیرندگان اصلی در فرایند داوری

تصمیم‌گیرنده متغیر	مدیر مسئول		سردبیر		دستیاران سردبیر		هیئت تحریریه		مدیر داخلی		جمع	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
دریافت مقاله	۳/۹	۷	۵۱	۲۸/۲	۱۱	۶/۱	۹	۵/۰	۸۹	۴۹/۲	۱۶۷	۱۰۰/۰
بررسی اولیه مقاله	۳/۸	۷	۸۹	۴۸/۴	۱۸	۹/۸	۴۳	۲۳/۴	۱۷	۹/۲	۱۷۴	۱۰۰/۰
تعیین داور مقاله	۱/۱	۲	۲۶	۱۳/۸	۷	۳/۷	۱۴۹	۷۹/۳	-	-	۱۸۴	۱۰۰/۰
قضاوت بر روی نظر داور مقاله	۱/۱	۲	۴۰	۲۱/۲	۴	۲/۱	۱۲۶	۶۶/۷	-	-	۱۷۱	۱۰۰/۰
تصمیم‌گیری در مورد پذیرش مقاله	۱/۶	۳	۲۲	۱۱/۷	۱	۵	۱۶۲	۸۶/۲	-	-	۱۸۸	۱۰۰/۰
اعلام نتیجه به نویسنده	۴/۳	۸	۱۰۵	۵۶/۵	۴	۲/۲	۹	۴/۸	۴۸	۲۵/۸	۱۷۴	۱۰۰/۰

یافته‌های مندرج در جدول ۴ نشان می‌دهند که مسئول اصلی «دریافت مقاله» در فرایند داوری، «مدیر داخلی» با درصد فراوانی ۴۹/۲ است. پس از وی، سردبیر با ۲۸/۲ درصد قرار دارد. در صورتی که مجله دستیار سردبیر هم داشته باشد به احتمال، وی نیز در این فرایند مشارکت می‌کند. پاسخ‌های ترکیبی شامل سردبیر و مدیر اجرایی، ۶ مورد (۳/۳ درصد) و مدیر مسئول و سردبیر ۸ مورد (۴/۴ درصد) است که به حجم نمونه مندرج در جدول افزوده می‌شود. «مسئول اصلی بررسی مقاله» در فرایند داوری با توجه به پاسخ‌های دریافتی از مجلات مورد مطالعه، «سردبیر» با درصد فراوانی ۴۸/۴ است. پس از وی «هیئت تحریریه» با ۲۳/۴ درصد قرار دارد. دستیار سردبیر و مدیر داخلی نیز تا حدودی در این فرایند مشارکت دارند. پاسخ‌های

ترکیبی شامل سردبیر و مدیر داخلی، ۱۰ مورد (۵/۴ درصد) است که به حجم نمونه گزارش شده در جدول افزوده می‌شود. مرجع اصلی «تعیین داور مقاله» در فرایند داوری با توجه به پاسخ‌های دریافتی از مجلات مورد مطالعه، «هیئت تحریریه» با درصد فراوانی ۷۹/۳ است. پس از آن، «سردبیر» با ۱۳/۸ درصد قرار دارد. سایر عناصر مجله نقش چندانی در زمینه تعیین داور مقاله ندارند. پاسخ‌های ترکیبی شامل سردبیر و مدیر مسئول، ۴ مورد (۲/۱ درصد) است که به حجم نمونه گزارش شده در جدول افزوده می‌شود.

مرجع اصلی «قضاوت بر روی نظر داور مقاله» در فرایند داوری با توجه به پاسخ‌های دریافتی از مجلات مورد مطالعه، «هیئت تحریریه» با درصد فراوانی ۶۶/۷ است. پس از آن، «سردبیر» با ۲۱/۲ درصد قرار دارد و در مواردی نیز این تصمیم‌گیری به صورت مشترک برعهده سردبیر و هیئت تحریریه است. پاسخ‌های ترکیبی شامل سردبیر و هیئت تحریریه، ۱۷ مورد (۹ درصد) است که به حجم نمونه مندرج در جدول افزوده می‌شود. سایر عناصر مجله نقش چندانی در زمینه قضاوت بر روی نظر داور ندارند. مسئولیت «تصمیم‌گیری در مورد پذیرش مقاله» در فرایند داوری با توجه به پاسخ‌های دریافتی از مجلات مورد مطالعه، «هیئت تحریریه» با درصد فراوانی ۸۶/۲ است. پس از آن، «سردبیر» با ۱۱/۷ درصد قرار دارد. سایر عناصر مجله نقش چندانی در زمینه قضاوت بر روی نظر داور ندارند. مسئول «اعلام نتیجه مقاله» در فرایند داوری با توجه به پاسخ‌های دریافتی از مجلات مورد مطالعه، «سردبیر» با درصد فراوانی ۵۶/۵ است. پس از وی، «مدیر داخلی» با ۲۵/۸ درصد قرار دارد. پاسخ‌های ترکیبی شامل سردبیر و مدیر اجرایی، ۱۲ مورد (۶/۵ درصد) است که می‌تواند به حجم نمونه گزارش شده افزوده شود.

۱-۷-۸. تصمیم‌گیرنده نهایی در خصوص پذیرش یا رد مقاله در مجلات ایرانی

تصمیم‌گیری در خصوص پذیرش یا رد مقاله، یک مرحله پیش از اعلام نتیجه به نویسنده است. کدام یک از عناصر دخیل در فرایند داوری تصمیم‌گیری را در خصوص پذیرش یا رد یک مقاله می‌گیرد؟ نتایج به دست آمده نشان می‌دهد، از میان گزینه‌های مطرح شده در خصوص پذیرش یا رد مقاله، «اعضای هیئت تحریریه» (با میانگین ۴/۲۳) نقش اصلی را برعهده دارند. گزینه بعدی در این خصوص، سردبیر (۲/۳) است. برای تعمیم نتایج به دست آمده به جمعیت آماری آزمون‌های تی و فریدمن به شرح جدول ۵ اجرا شد.

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که برای تمامی تصمیم‌گیران مطرح شده، اختلاف میانگین معنی‌دار است و تعمیم نتایج نمونه تصادفی با توجه به ارزش‌های به دست آمده ($p < .001$) در تمامی موارد به جمعیت آماری ممکن است. اختلاف یادشده در تمامی موارد مطرح شده، به جز

مورد «اعضای هیئت تحریریه»، کمتر از میانگین یادشده بوده است. نتایج آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی تصمیم‌گیرندگان نهایی در خصوص پذیرش یا رد مقاله در مجلات مورد مطالعه نشان می‌دهد که اختلاف میانه‌ها برای تصمیم‌گیرندگان نهایی در خصوص پذیرش یا رد مقاله با یکدیگر معنی‌دار است ($N=182$, $\text{Chi-Square}= 391/350$, $df=4$, $Sg = /000$). چنانکه ملاحظه می‌شود «اعضای هیئت تحریریه» در تصمیم‌گیری نهایی در خصوص پذیرش یا رد مقاله اولویت دارند. برای اندازه‌گیری شاخص اندازه اثر از آزمون تکمیلی دلبو-کندال استفاده شد. ضریب توافق کندال $0/538$ نشان‌دهنده شدت اختلاف قوی بین تصمیم‌گیرندگان نهایی در خصوص پذیرش یا رد مقاله در مجلات علمی ایران است.

جدول ۵. تصمیم‌گیرنده نهایی در خصوص پذیرش یا رد مقاله

آزمون فریدمن		آزمون تی			تصمیم‌گیرنده	
نمونه‌ها	میانگین رتبه	اختلاف میانگین	سطح معنی‌داری *	درجه آزادی	آماره تی	
۱۸۶	۲/۶۲	-۱/۴۹۴۶	/000	۱۸۵	-۱۸/۵۸۷	مدیر مسئول
۱۸۶	۳/۳۱	-۰/۷۰۹۷	/000	۱۸۵	-۶/۱۹۰	سر دبیر
۱۸۵	۲/۳۵	-۱/۶۵۹۵	/000	۱۸۴	-۲۲/۸۴۹	دستیار سر دبیر
۱۸۶	۴/۴۹	۱/۲۳۱۲	/000	۱۸۵	۱۳/۰۷۶	اعضای هیئت تحریریه
۱۸۳	۲/۲۳	-۱/۸۵۲۵	/000	۱۸۲	-۴۲/۵۸۸	مدیر اجرایی

اختلاف میانگین در سطح $0/05$ درصد معنی‌دار است.

۸-۱-۸ مرجع حل اختلاف نظر داوران در بین مجلات ایرانی

در پاره‌ای موارد، عدم توافق نظر داوران سبب بروز مشکلاتی در تعیین تکلیف مقالات در فرایند داوری می‌شود. برای حل این مشکلات، مراجع ذی‌صلاحی در مجله اقدام به تصمیم‌گیری می‌نمایند. نتایج توصیفی به‌دست آمده نشان می‌دهد، از میان منابع هفت‌گانه مطرح‌شده برای حل اختلاف نظر داوران، دو منبع «ارجاع مقاله به داورانی دیگر» و مراجعه به نظر «اعضای هیئت تحریریه» به ترتیب با میانگین‌های $3/84$ و $3/50$ نقش بیشتری در حل اختلاف نظر داوران در داوری‌های‌شان دارند. «رجوع به کامل‌ترین گزارش داوری موجود» و «سر دبیر» بعد از موارد یادشده قرار دارند. استفاده از سایر منابع اهمیت نسبی کمتری دارند.

جدول ۶. مراجع حل اختلاف نظر داوران

آزمون فریدمن		آزمون تی			مراجع حل اختلاف
نمونه‌ها	میانگین رتبه	اختلاف میانگین	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	
۱۸۵	۲/۹۶	-۱/۵۷	۰/۰۰۰	۱۸۴	مدیر مسئول
۱۸۵	۴/۰۲	-۱/۸۴۳	۰/۰۰۰	۱۸۴	سر دبیر
۱۸۱	۲/۷۷	-۱/۷۰	۰/۰۰۰	۱۸۰	دستیار سردبیر
۱۸۶	۵/۵۴	/۵۰۵	۰/۰۰۰	۱۸۵	اعضای هیئت تحریریه
۱۸۴	۲/۶۰	-۱/۸۰	۰/۰۰۰	۱۸۳	مدیر اجرایی
۱۸۸	۵/۷۹	/۸۴۰	۰/۰۰۰	۱۸۷	ارجاع مقاله به داورانی دیگر
۱۸۲	۴/۳۲	-۱/۵۳۳	۰/۰۰۰	۱۸۱	رجوع به کامل‌ترین گزارش داوری موجود

x اختلاف میانگین در سطح ۰/۰۵ درصد معنی‌دار است.

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که برای تمامی مراجع هفت‌گانه مطرح‌شده، اختلاف معنی‌دار است و تعمیم نتایج نمونه تصادفی با توجه به ارزش‌های به‌دست‌آمده ($p < .001$) در تمامی موارد به جمعیت آماری ممکن است. اختلاف یادشده در مورد مدیر مسئول، مدیر اجرایی، دستیار سردبیر بیشتر است. بنابراین، این گزینه‌ها کمتر در کار حل اختلاف نظر داوران دخالت دارند. سایر گزینه‌ها با توجه به اختلاف میانگین‌های به‌دست‌آمده در اولویت‌های بعدی قرار دارند. نتایج آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی مراجع هفت‌گانه حل اختلاف در مجلات مورد مطالعه نشان می‌دهد که اختلاف میان‌های مراجع هفت‌گانه حل اختلاف نظر داوران با یکدیگر معنی‌دار است ($N=171$, Chi-Square= ۵۱۴/۴۶۷, $df=6$, $Sig = /۰۰۰$). از این میان، به‌ترتیب و با توجه به میانگین رتبه دریافتی، ابتدا «ارجاع مقاله به داور دیگر» (۵/۷۹)، «اعضای هیئت تحریریه» (۵/۵۴)، سپس «رجوع به کامل‌ترین گزارش» (۴/۳۲) است؛ سایر گزینه‌ها پس از آن قرار دارند. برای اندازه‌گیری شاخص اندازه اثر از آزمون تکمیلی دلیو-کندال استفاده شد. ضریب توافق کندال ۰/۴۹۹ نشان‌دهنده شدت اختلاف قوی بین مراجع حل اختلاف نظر داوران در مجلات علمی ایران است.

۸-۱-۹. مسائل و مشکلات روزمره سردبیران

چنانکه ادبیات مرور شده نشان می‌دهد، سردبیران مجلات با مشکلات عدیده‌ای مواجه هستند. جدول ۷ نشان می‌دهد، سردبیران ایرانی با توجه به پاسخ‌های ارائه شده به مسائل و مشکلات مطرح شده، بیشتر با کدام موارد برخورد دارند.

جدول ۷. مسائل و مشکلات روزمره سردبیران

نمونه‌ها	انحراف معیار	میانگین	نوع مسائل و مشکلات
۱۷۵	۱/۲۲	۲/۶۵	کمبود زمان برای ویراستاری مجله
۱۷۸	۱/۱۶	۲/۷۳	در دسترس نبودن مقالات خوب به اندازه کافی
۱۸۲	/۸۶	۳/۰۶	کیفیت ضعیف نگارش مقاله‌ها
۱۸۷	/۸۰	۳/۵۳	طولانی بودن زمان داوری مقاله‌ها
۱۷۴	/۹۶	۲/۲۰	رد مقاله‌های همکاران
۱۷۲	/۸۷	۲/۰۱	نحوه برخورد با نویسندگان مقاله‌های رد شده
۱۶۴	۱/۳۴	۱/۹۰	مؤثر نبودن پست سردبیری در ارتقا شغلی و حرفه‌ای
۱۷۷	۱/۰۸	۲/۵۶	انتخاب مناسب‌ترین داوران
۱۷۵	۱/۵۱	۳/۰۰	مشکلات مالی

چنانکه یافته‌های مندرج در جدول ۷ نشان می‌دهند، از میان مشکلات مطرح شده برای سردبیران مجلات، سه مسأله «طولانی بودن زمان داوری مقاله‌ها»، «کیفیت ضعیف نگارش مقاله‌ها»، و «مشکلات مالی» به ترتیب با میانگین‌های ۳/۵۴ و ۳/۰۶ و ۳/۰۰ با توجه به پاسخ‌های دریافتی، اساسی‌تر هستند.

۸-۲. عملکرد داوری

منظور از عملکرد داوری در اینجا رعایت هنجارهای مرتبط با نوع داوری انتخاب شده در فرایند داوری است. به عنوان مثال، ارسال عین گزارش داور برای نویسنده یا ارسال تفسیر گزارش داور برای نویسنده، اعلام نام داور برای نویسنده و برعکس، توجه به خواست‌های ویژه یک نویسنده و ... است. برای سنجش وضعیت عملکرد داوری در بین مجلات ایرانی

پرسش‌هایی مطرح شد تا هنجارهای غالب در عملکرد داوری در میان مجلات ایرانی مشخص شوند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که برخی هنجارهای رایج در فرایند داوری مجلات ایرانی به شرح زیر است:

۸-۲-۱. ارسال عین گزارش یا تفسیر گزارش داوری برای نویسنده/ نویسندگان

آیا مجلات ایرانی عین گزارش داوری یا تفسیر آن را برای نویسنده/ نویسندگان ارسال می‌کنند؟ در خصوص ارسال عین گزارش داوری برای نویسنده مقاله، میانگین به‌دست‌آمده برابر با ۳/۹۲ و حاکی از آن است که مجلات مورد مطالعه به‌طور معمول، عین گزارش داوری را برای نویسنده ارسال می‌کنند ($t=9/897$, $df=184$, $p=0/000$)، یعنی نسبت مجلاتی که عین گزارش داور را برای نویسنده ارسال نمی‌کنند، بیشتر است. در خصوص ارسال تفسیر گزارش داوری برای نویسنده مقاله، میانگین به‌دست‌آمده برابر با ۲/۹۷ و حاکی از آن است که مجلات ایرانی، تفسیر گزارش داوری را کمتر برای نویسنده ارسال می‌کنند ($t=-2/272$, $df=179$, $p=7/86$).

۸-۲-۲. اعلام نام داور/ داوران به نویسنده/ نویسندگان و دادن اطلاعات نویسندگان به داور/ داوران

در خصوص اعلام نام داوران به نویسنده مقاله، میانگین به‌دست‌آمده برابر با ۱/۰۶ و حاکی از آن است که در مجلات مورد مطالعه، نام داوران برای نویسندگان فاش نمی‌شود ($t=-75/240$, $df=186$, $p=0/000$). در خصوص دادن اطلاعات نویسنده مقاله به داور، میانگین به‌دست‌آمده برابر با ۱/۶۹ و حاکی از آن است که در بیشتر مجلات مورد مطالعه، نام نویسنده برای داور/ داوران فاش نمی‌شود ($t=-12/887$, $df=183$, $p=0/000$).

۸-۲-۳. ارسال مقاله اصلاح‌شده برای داور قبلی آن

در خصوص ارسال مقاله اصلاح‌شده توسط نویسنده، برای داور قبلی آن، میانگین به‌دست‌آمده برابر با ۱/۶۹ و حاکی از آن است که در مجلات مورد مطالعه، در بیشتر موارد، مقاله اصلاح‌شده توسط نویسنده، برای داوران قبلی آن ارسال می‌شود ($t=-13/224$, $df=186$, $p=0/000$).

۸-۲-۴. تأثیر وجهه و منزلت نویسنده/ نویسندگان بر پذیرش مقاله

در خصوص تأثیر وجهه نویسنده بر پذیرش مقاله‌اش، میانگین به‌دست‌آمده برابر با ۱/۷۷ و

حاکی از آن است که در مجلات مورد مطالعه، وجهه نویسنده با توجه به میانگین حاصله تأثیر چندانی بر پذیرش مقاله‌اش ندارد ($t=-1/220, df=185, p=0/000$).

۵-۲-۸. توجه به درخواست نویسنده برای ارسال / عدم ارسال مقاله‌اش به یک داور خاص

در خصوص توجه به درخواست نویسنده برای ارسال مقاله‌اش به یک داور خاص، میانگین به دست آمده برابر با $1/30$ و حاکی از آن است که در مجلات مورد مطالعه، توجهی به درخواست نویسنده برای ارسال مقاله‌اش به یک داور خاص نمی‌شود ($t=-35/676, df=184, p=0/000$). در خصوص عدم توجه به درخواست نویسنده برای عدم ارسال مقاله‌اش به یک داور خاص، میانگین به دست آمده برابر با $1/38$ و حاکی از آن است که در مجلات مورد مطالعه، توجهی به درخواست نویسنده برای عدم ارسال مقاله‌اش به یک داور خاص نمی‌شود ($t=23/400, df=175, p=0/000$) و چنین رویه‌ای در میان مجلات علمی ایران مرسوم نیست.

۶-۲-۸. پیروی از نظر یکسان داوران در مورد یک مقاله

یکی دیگر از گزینه‌های مطرح در ذیل فرایند داوری، میزان تبعیت دست‌اندرکاران مجله از داوران است در مواقعی که داوران نظرات یکسانی در ارتباط با یک مقاله دارند. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که میزان تبعیت از نظرات یکسان داوران برابر با $92/19$ درصد و میانه و نمای آن برابر با 100 است که نشان‌دهنده میزان بالای توافق در پاسخ‌های دریافتی در خصوص تبعیت از نظر داوران در مواردی است که نظر یکسانی دارند. 53 درصد از پاسخ‌های دریافتی از مجلات مورد مطالعه، میزان تبعیت از نظرات یکسان داوران را 100 درصد اعلام کرده‌اند و 25 درصد از مجلات نیز تا 90 درصد و 17 درصد نیز تا 80 درصد اعلام نموده‌اند که حکایت از اهمیت نظر داوران و میزان بالای تبعیت از نظرات یکسان آنها در مجلات مورد مطالعه دارد.

۷-۲-۸. نحوه واکنش به اعتراض یک نویسنده در مجلات ایرانی

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، از میان واکنش‌های مطرح شده برای رسیدگی به اعتراض یک نویسنده، «تماس با نویسنده و ارائه دلیل» با میانگین $3/97$ حائز اهمیت است ($t=12/896, df=166, p=0/000$) و گونه‌های دیگر واکنش به اعتراض نویسنده در اولویت بعدی قرار دارند (برای مطالعه نتایج تفصیلی بنگرید به Abooyee, Mirzaie, and Sheikhshoaei, 2008). نتایج آزمون رتبه‌بندی فریدمن برای اولویت‌بندی واکنش‌های یادشده در مجلات مورد مطالعه نشان

می‌دهد که اختلاف میانه‌های واکنش‌های یادشده با یکدیگر معنی‌دار است ($N=79$, Chi^2 و نشان‌دهنده آن است که اختلاف میانه‌های یادشده با یکدیگر برابر نیست. در این میان، این گزینه با میانگین رتبه $4/38$ در اولویت قرار دارد.

۹. بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی و اکتشافی این پژوهش، ارائه توصیفی تجربی از وضعیت فرایند داوری در مجلات علمی ایران بود و این امکان را به‌شيوه‌ای استقرایی محقق می‌نمود که بدانیم اسناد علمی به‌ویژه مقالات منتشرشده در مجلات ایران طی چه فرایندهایی ارزیابی می‌شوند و در اختیار جامعه علمی قرار می‌گیرند. فرایند داوری، چنانکه مرور پیشینه آن نشان می‌دهد، خود دارای انواع، روش‌ها، معیارها، و عملکردهایی است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد:

۱. نوع داوری به‌کاررفته در مجلات علمی می‌تواند بسیاری از سیاست‌های آنها از جمله فرایند داوری‌شان را تحت تأثیر قرار دهد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، از میان چهار نوع داوری شناخته‌شده، الگوی داوری رایج در میان مجلات ایرانی «داوری پنهان دوطرفه» است و پس از آن نیز نوع «داوری پنهان» قرار دارد. «داوری امضاءشده» نیز در میان مجلات ایرانی طرفداری ندارد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، انجام داوری در خصوص پذیرش مقالات پیش از انتشار، باوجود نقایص و کاستی‌های پنهان و آشکار آن، در میان مجلات ایران به یک‌هنگار رایج تبدیل شده است. بنابراین، نظام شناسایی‌شده در بین مجلات ایران همان «نظام همترازخوانی» است، با این تفاوت که این نظام به‌طور حتم «سردبیر به اضافه دو داور» نیست و در این زمینه، با توجه به رشته فعالیت مجله و عناصر دخیل در فرایند داوری، تفاوت‌هایی دارد. از سویی، اقتدار و اختیارات سردبیران ایرانی نیز متفاوت است. این نتیجه نشان می‌دهد که «نظام بررسی توسط سردبیر» در ایران مرسوم نیست. به‌ویژه در ایران «نظام همترازخوانی» در مجلات دارای اعتبار «علمی-پژوهشی» بیشتر رایج است و در این خصوص، توافق بالایی وجود دارد. اما، در مورد مقالات مروری و ترویجی و سایر مقالات، نتایج به‌دست‌آمده نشان‌دهنده آن است که این دست مقالات، کمتر مورد داوری قرار می‌گیرند.

باید توجه نمود که نظام همترازخوانی مبتنی بر داوری دوطرفه پنهان رایج در ایران نیز ممکن است همان معایب عمومی از جمله شناسایی نویسنده اثر از طریق «سبک

نویسندگی^۱ و فهرست منابع» (Rowland 2002) را داشته باشد، به‌ویژه در جامعه علمی ایران که تعداد نویسندگان مقالات رشته‌های تخصصی ممکن است اندک و در نتیجه به‌سادگی قابل شناسایی باشند. برای حل این مشکل می‌توان دست‌نوشته را از ارجاعات کتاب‌شناسی یا متنی آشکارکننده هویت نویسنده، پاک کرد تا نام یا وابستگی شخص، بر روی قضاوت تأثیر نگذارد. از طرفی، چنانکه پیشتر نیز عنوان شد به‌نظر می‌رسد نظام فرایند داوری در میان مجلات ایرانی متأثر از تولید علم با سیاست‌گذاری‌های دولتی است و در نتیجه، مجلات و مقالات و فرایندهای داوری آنها به‌شدت با موضوعاتی نظیر ارتقای درجات علمی و دانشگاهی نویسندگان و ... مرتبط است و ما نیازمند پژوهش و انجام مقایسه‌هایی در این زمینه‌ها هستیم.

۲. یکی دیگر از اجزای فرایند داوری مقالات «روش پذیرش مقاله» است. چنان‌که عنوان شد، در این زمینه سه عنصر سردبیر و هیئت تحریریه و داوران دخیل هستند و البته در ایران ممکن است مدیر مسئول و مراجع دیگری نیز نقش داشته باشند. روش پذیرش می‌تواند حاصل تصمیم‌گیری یک، دو یا ترکیبی از این عناصر باشد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که روش غالب در پذیرش مقاله در میان مجلات ایرانی «اعلام نتیجه مقاله پس از داوری و طرح در جلسه هیئت تحریریه» است که البته این موضوع در قالب اجرای فرایند داوری، منوط به اتخاذ تصمیمات و تقسیم وظایف در خصوص این تصمیم‌گیری‌ها از دریافت مقاله تا اعلام نتیجه به نویسنده است.

۳. برای ترسیم مسیر تصمیم‌گیری و تصمیم‌گیران در میان مجلات ایرانی نقش پنج عنصر دخیل در فرایند داوری، یعنی مدیر مسئول، سردبیر، دستیار سردبیر، هیئت تحریریه، و مدیر داخلی از دریافت مقاله تا انتهای فرایند داوری، یعنی اعلام نتیجه نهایی به نویسنده، مورد واکاوی قرار گرفت. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد مسئول اصلی دریافت مقاله در فرایند داوری مجلات ایرانی، مدیر داخلی و پس از وی سردبیر است. در صورتی که مجله دستیار سردبیر هم داشته باشد، به‌احتمال، وی نیز در این فرایند مشارکت می‌کند. چنان‌که ملاحظه می‌شود تا این مرحله از فرایند داوری در مجلات ایرانی، به‌تقریب همان نظام هم‌ترازخوانی است، اما مسئول اصلی بررسی مقاله در فرایند داوری مجلات ایرانی سردبیر و پس از وی هیئت تحریریه است. دستیار سردبیر و مدیر داخلی نیز تا حدودی در این فرایند مشارکت دارند. از این مرحله به بعد، فرایند داوری به‌سبک ایرانی وجه متمایز

1. authorship

خودش را در اقتدار سردبیر نشان می‌دهد. اول اینکه سردبیر ایرانی به احتمال، حتی مقالاتی را که به دلایلی از جمله: عدم ارتباط موضوع مقاله با دامنه موضوعات مجله و یا سطح کیفیت غیر قابل قبول مناسب تشخیص نمی‌دهد یا باید مستقیم رد کند یا آن را با نظر هیئت تحریریه رد کند. این مسأله با نفوذ هیئت تحریریه و اقتدار سردبیر در آن مجله مرتبط است. در صورتی که در نظام همترازخوانی رایج در جهان، سردبیر از این توان تصمیم‌گیری برخوردار است. دوم اینکه در مرحله بعد، سردبیر از اختیار انتخاب داور برخوردار است، ولی این موضوع در ارتباط با سردبیران ایرانی در اختیار هیئت تحریریه قرار دارد. چنان‌که نتایج این پژوهش نشان می‌دهد مرجع اصلی تعیین داور مقاله در فرایند داوری در میان مجلات ایرانی، هیئت تحریریه و پس از وی سردبیر است. سایر عناصر مجله نقش چندانی در زمینه تعیین داور مقاله ندارند.

مرجع اصلی قضاوت بر روی نظر داور مقاله در فرایند داوری مجلات ایرانی، هیئت تحریریه و پس از آن، سردبیر است. در مواردی نیز این تصمیم‌گیری به صورت مشترک برعهده سردبیر و هیئت تحریریه است. سایر عناصر مجله نقش چندانی در زمینه قضاوت بر روی نظر داور ندارند. مرجع اصلی تصمیم‌گیری در مورد پذیرش مقاله در فرایند داوری با توجه به پاسخ‌های دریافتی از مجلات مورد مطالعه، هیئت تحریریه و پس از آن، سردبیر است. در پژوهش‌هایی که ون روین انجام داده است نیز «تصمیم نهایی در خصوص چاپ دست‌نوشته برعهده سردبیر است» (van Rooyen 2001). سایر عناصر مجله نقش چندانی در زمینه قضاوت بر روی نظر داور ندارند. در انتهای فرایند داوری هم مسئول اصلی اعلام نتیجه مقاله در فرایند داوری در مجلات علمی ایران، سردبیر و پس از وی، مدیر داخلی است.

۴. یک مرحله پیش از اعلام نتیجه به نویسنده، تصمیم‌گیری در خصوص پذیرش یا رد مقاله است. کدام‌یک از عناصر دخیل در فرایند داوری، تصمیم نهایی را در خصوص پذیرش یا رد یک مقاله می‌گیرد؟ نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، نظر اعضای هیئت تحریریه در تصمیم‌گیری نهایی در خصوص پذیرش یا رد مقاله اولویت دارد. چنان‌که نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد در فرایند داوری مجلات ایرانی، هیئت تحریریه نقش و اهمیت بسزایی دارد و به تقریب می‌توان ادعا نمود رکن اصلی فرایند داوری در مجلات ایرانی، هیئت تحریریه است.

جدول ۸. تصمیم‌گیرندگان اصلی در فرایند داوری مجلات علمی ایران

مدیر اجرایی	هیئت تحریریه	دستیاران سردبیر	سردبیر	مدیر مسئول	تصمیم‌گیرنده
•					دریافت مقاله
			•		بررسی اولیه مقاله
	•				تعیین داور مقاله
	•				قضاوت بر روی نظر داور مقاله
	•				تصمیم‌گیری در مورد پذیرش مقاله
			•		اعلام نتیجه به نویسنده

۵. نتایج نشان می‌دهد که از میان مشکلات مطرح‌شده برای سردبیران مجلات ایرانی، آنها به ترتیب با سه مسأله «طولانی بودن زمان داوری مقاله‌ها»، «کیفیت ضعیف نگارش مقاله‌ها»، و «مشکلات مالی» بیشتر مواجه هستند و سایر مسائل و مشکلات در رده‌های بعدی قرار دارند.

۶. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، از میان معیارهای شش‌گانه مطرح‌شده مؤثر بر پذیرش مقاله، دو معیار «اصیل و بدیع بودن پژوهش» و «ارتباط موضوع با خط‌مشی موضوعی مجله» به ترتیب تأثیر بیشتری بر پذیرش یا ردّ مقاله در مجلات علمی ایرانی دارند. گزینه‌های دیگر نظیر «درستی و استحکام روش‌شناختی» و «توانایی نویسنده در بیان مؤثر موضوع»، و «مناسب بودن زمان طرح موضوع» در رده‌های بعدی قرار دارند و مرتبه دانشگاهی نویسنده تأثیر چندانی ندارد.

۷. برخی هنجارهای شناسایی‌شده در فرایند داوری مجلات علمی ایران به شرح زیر است:

- در بیشتر موارد، پیش از ارسال مقاله برای داور با وی تماس نمی‌گیرند.
- در بیشتر موارد، عین گزارش داوری را برای نویسنده ارسال می‌کنند.
- کمتر تفسیر گزارش داوری را برای نویسنده ارسال می‌کنند.
- نام داور/ داوران برای نویسنده/ نویسندگان و برعکس فاش نمی‌شود.
- در بیشتر موارد مقاله اصلاح‌شده توسط نویسنده برای داوران قبلی آن ارسال می‌شود.
- وجهه نویسنده تأثیر چندانی بر پذیرش مقاله‌اش ندارد.

- توجهی به درخواست نویسنده برای ارسال / عدم ارسال مقاله‌اش به یک داور خاص نمی‌شود.
- تصمیم گیرنده نهایی در خصوص پذیرش یا رد مقاله «هیئت تحریریه» است.
- در پاسخ به اعتراض یک نویسنده، در مجلات ایرانی «با وی تماس می‌گیرند و درباره دلایل برای وی توضیح می‌دهند».

فراپند داوری مقالات مجلات علمی در ایران نوپاست و قدمت آن به صورت رسمی و خوش‌بینانه، به اولین مجلات علمی برمی‌گردد یا اینکه عمری برابر با نهاد آموزش عالی (دانشگاه) در ایران دارد و فاقد پیشینه قابل توجهی در سیاست‌گذاری رسمی و نوشته‌های مکتوب رسمی و غیررسمی است. فراپند داوری مقالات مجلات علمی ایران هم‌اکنون متأثر از شیوه تولید دولتی علم در ایران و سیاست‌گذاری‌های متمرکز و رسمی در توزیع منابع و امتیازات در حوزه علم است و دارای عناصر علمی و غیرعلمی (اجرایی) و نحوه انتخاب/انتصاب عناصر دخیل در این فرایند است، بنابراین تصمیم‌گیری‌ها و مسئولیت‌ها نیز متأثر از این عناصر است. فراپند داوری مقالات مجلات علمی در ایران فاقد سبک‌های ابتکاری و رقیب در نوع داوری است و به شدت بر «هیئت تحریریه» متکی است.

۱۰. پیشنهادها

۱. اهمیت دادن به فرایند داوری و توجه به عناصر علمی و متخصص دخیل در این فرایند؛
۲. بررسی و مقایسه فرایند داوری در میان مجلات حوزه‌های موضوعی گوناگون؛
۳. ثبت اسناد داوری به عنوان اسناد علمی و سابقه مجلات و فعالیت‌های علمی ایرانیان؛
۴. استفاده از این اسناد برای ارزیابی پیشرفت‌ها، تغییرات و تحولات و یافتن نقایص و کاستی‌های حوزه‌های علمی (ارشاد، قاراخانی، و میرزایی ۱۳۸۶)؛
۵. استفاده از این اسناد برای ارزیابی عملکرد مجلات و فرایند داوری آنها (میرزایی و دیگران ۱۳۸۵) و انتشار نتایج این عملکردها و فرایندها برای شفاف نمودن فعالیت‌های مرتبط با فرایند داوری؛
۶. اصلاح نگرش غیرحرفه‌ای نسبت به مجلات علمی و فرایند داوری آنها با آموزش عناصر درگیر در فرایند داوری و انجام پژوهش؛ و
۷. گردآوری اطلاعات محیطی به‌خصوص پرسش از نویسندگان مقالات (اعم از پذیرفته‌شده یا ردشده) برای به دست آوردن و تکمیل دیدگاهی جامع از عملکرد مجلات علمی در ایران.

۱۱. منابع

- ابراهیمی، سعیده، و عبدالحسین فرج‌پهلوی. ۱۳۸۹. رویکردی سایبرنتیکی به سیستم داورى مقالات در مجلات علمی. فصلنامه کتاب ۲۱ (۲): ۱۸۷-۱۹۸.
- ابویی اردکان، محمد، و سیدآیت‌الله میرزایی. ۱۳۸۹. داوران و اخلاق داورى در مجله‌های علمی ایران. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری ۵ (۲۱): ۳۶-۴۷.
- ارشاد، فرهنگ، معصومه قاراخانی، و سیدآیت‌الله میرزایی. ۱۳۸۶. تحلیل اسناد داورى مجله جامعه‌شناسی ایران. مجله جامعه‌شناسی ایران ۶ (۴): ۳-۳۳.
- اولیاء، محمدباقر، و مهرداد شکبیا. ۱۳۸۷. نامه به سردبیر: چگونه مقالات پژوهشی را به روش علمی و سیستماتیک داورى کنیم؟ مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید صدوقی یزد ۱۶ (۲): ۳-۸.
- دفتر کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور. ۱۳۸۴. آیین‌نامه تعیین اعتبار نشریات علمی کشور. تصویب‌شده در تاریخ فروردین ۱۳۸۴.
- رضائیان، محسن. ۱۳۸۸. سخن سردبیر: تعارض در منافع. مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان ۸ (۳): ۱۵۷-۸.
- شیخ شعاعی، فاطمه و سیدمهدی حسینی. ۱۳۸۸. ویژگی‌های ضروری برای نرم‌افزار مدیریت محتوا و داورى مجله‌های علمی. فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات ۲۵ (۲): ۲۸۹-۳۱۵.
- طباطبایی، سید کاظم. ۱۳۸۲. فرآیند داورى مقاله‌ها. مطالعات اسلامی ۶۱: ۹-۱۱.
- طلائی زواره، سیدعلیرضا. ۱۳۸۸. سرسخن: تضاد سلايق. فصلنامه فیض ۱۳ (۴): ۲۴۹-۲۵۰.
- عطاران، محمد، علی‌اکبر سنگری، و اکرم دهباشی. ۱۳۸۹. نگارش علمی در آموزش عالی: نگاهی به فرایند داورى مقالات علمی پژوهشی. نامه آموزش عالی ۳ (۹): ۹-۲۲.
- علیدوستی، سروس، محمد ابویی اردکان، سیدآیت‌الله میرزایی، و فاطمه شیخ شعاعی. ۱۳۸۷. بررسی وضعیت فرایند داورى مقالات در مجلات معتبر علمی ایران. تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران.
- فتاحی، سیدرحمت‌الله. ۱۳۹۰. مجله‌های علمی پژوهشی و مسأله داورى مقاله‌ها (یادداشت سردبیر). فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات ۲۷ (۱): ۱-۳.
- فدائی عراقی، غلامرضا. ۱۳۹۰. سخن سردبیر: داورى در مجلات؛ بخشی از مدیریت نشر. فصلنامه تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی ۱۷ (۱): ۱-۷.
- منصوریان، یزدان. ۱۳۹۰. فرازاها و فرودها در فرایند داورى. کتاب ماه کلیات ۱۴ (۱۱): ۶۴-۶۹.
- میرزایی، سیدآیت‌الله، محمد ابویی اردکان، معصومه قاراخانی، و فاطمه شیخ شعاعی. ۱۳۸۵. هم‌ترازخوانی در مجلات علمی: مطالعه موردی مجله جامعه‌شناسی ایران. مجله جامعه‌شناسی ایران ۷ (۴): ۱۴۷-۱۷۹.
- American psychological Association (APA). 2001. *Publication manual of the American Psychological Association*. Whashington, DC: APA.
- American psychological Association (APA). 2012. <http://www.apastyle.org/> (accessed 31 January 2012).
- Ammenwerth E., A. C. Wolff, P. Knaup, H. Ulmer, S. Skonetzki, J. H. Van Bommel, A. T. Mc Cray, R. Haux, and C. Kulikowski. 2003. Developing and evaluating criteria to help reviewers of biomedical informatics manuscripts. *Journal of the American Medical Informatics Association* 10 (5): 512-514.
- Benos, D. J., K. L. Kirk, and J. E. Hall. 2003. How to review a paper. *Advances in physiology education* 27 (2): 47-52.

- Burnham, J. C. 1990. The evolution of editorial peer review. *JAMA* 263 (10): 1323-1329.
- Campion, Michael A. 1993. Article review checklist: A criterion checklist for reviewing research articles in applied psychology. *Personnel Psychology* 46 (3): 705-718.
- Coelho, R. J., and J. L. Forge. 2000. Manuscript characteristics affecting reviewers' decisions for rehabilitation counseling related journals. *Journal of Rehabilitation* 66 (2): 4-8.
- Colaizzi, L. A. 1994. Peer review in journals indexed in Index Medicus. *JAMA* 272 (2): 156-158.
- Eldredge, J. D. 1997. Identifying peer reviewed journals in clinical medicine. *Bulletin of the Medical Library Association* 85 (4): 418-422.
- Fletcher, R. H., and S. W. Fletcher. 1997. Evidence for the effectiveness of peer review. *Science and Engineering Ethics* 3 (1): 35-50.
- Hernon, P., and C. Schwartz. 2003. Peer review. *Library & Information Science Research* 25 (4): 359-361.
- Hussey, J., and R. Hussey. 1997. *Business Research*. London: Macmillan Press.
- International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE). 2009. *Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals: Writing and Editing for Biomedical Publication*. <http://www.icmje.org/> (accessed 20 Jan 2012).
- Mungra, P., and P. Webber. 2010. Peer review process in medical research publications: Language and content comments. *English for Specific Purposes* 29 (1): 43-53.
- National Library of Medicine. 2011. Medical subject headings (Mesh). www.nlm.nih.gov/mesh/MBrowser.html. (accessed 20 Jan 2012).
- Posteguillo Gomez, S., J. Pique-Angordans, and N. Edo Marza. 2008. The peer review process in medical research: Positive and negative effects on scientific advancement. The Language of Health Care. In *Proceedings of the 1st International Conference on Language and Health Care*. Alicante: IULMA, Universitat d'Alacant. http://www.academia.edu/466707/The_peer_review_process_in_medical_research_positive_and_negative_effects_on_scientific_advancement (accessed 20 Jan. 2012).
- Reitz, Joan M. 2010. *ODLIS: Online Dictionary of Library and Information Science*. http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_A.aspx (accessed 20 Jan 2012).
- Relman, A.S., and M. Angell. 1989. How good is peer review? *The New England Journal of Medicine* 321 (12): 827-9.
- Rennie, Drummond. 1993. More peering into editorial peer review. *JAMA* 270 (23): 2856-8.
- Rowland, Fytton. 2002. The Peer-review Process. *Learned Publishing* 15 (4): 247-258.
- Seals, D. R., and H. Tanaka. 2000. Manuscript peer review: a helpful checklist for students and novice referees. *Advances in Physiology Education* 23 (1): 52-58.
- van Rooyen, S. 1998. A critical examination of the peer review process. *Learned Publishing* 11 (3): 185-91.
- van Rooyen, S. 2001. The evaluation of peer review quality. *Learned Publishing* 14 (2): 85-91.
- Weller, A. C. 2001. *Editorial Peer review: Its strengths and weaknesses*. Silver Spring, MD: American Society for Information Science and Technology.
- Williamson, A. 2003. What will happen to peer review? *Learned Publishing* 16 (1): 15-20.

پیوست

پرسشنامه نهایی طراحی شده برای پیمایش

داوران

۱. در مجله شما برای انتخاب داوران به چه میزان از هر یک از منابع زیر استفاده می‌شود؟

هیچوقت	به ندرت	گاهی	اغلب	همیشه	
☐	☐	☐	☐	☐	۱. فهرست اسامی داوران موجود در مجله
☐	☐	☐	☐	☐	۲. اشخاص ملاقات شده در جلسات و سمینارها
☐	☐	☐	☐	☐	۳. درخواست از نویسنده (گان) مقاله برای معرفی داور متخصص در موضوع
☐	☐	☐	☐	☐	۴. درخواست از داور مقاله برای معرفی داور دیگر
☐	☐	☐	☐	☐	۵. ارتباطات و آشنایی‌های شخصی
☐	☐	☐	☐	☐	۶. اعضای هیئت تحریریه
☐	☐	☐	☐	☐	۷. جستجو در نوشته‌ها و ادبیات موجود
☐	☐	☐	☐	☐	موارد دیگر (مشخص کنید):
☐	☐	☐	☐	☐	پرتال جامع علوم انسانی

۲. آیا مجله فهرستی از اسامی داوران را نگهداری می‌کند؟ بله خیر

۳. به طور متوسط چند داور برای هر مقاله در نظر می‌گیرید؟ (دور مناسبترین گزینه دایره

بکشید). ۰ (صفر) ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ و بالاتر

هیچوقت به ندرت گاهی اغلب همیشه

۴. چه میزان از داوران داخلی (اعم از سردبیر، دستیاران سردبیر، یا هیئت تحریریه) استفاده می‌شود؟
۵. آیا قبل از اینکه مقاله‌ای برای داوران فرستاده شود، با آنها تماس گرفته می‌شود؟
۶. آیا عملکرد داوران مورد ارزیابی قرار می‌گیرد؟
۷. آیا سابقه‌ای از عملکرد داوران نگهداری می‌شود؟
۸. آیا با شواهدی از سوگیری داوران در مجله مواجه شده‌اید؟

۹. تعداد داوران داخلی و خارجی که در فاصله سالهای ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ با مجله شما همکاری داشته‌اند، چند نفر بوده است؟ داوران داخلی _____ داوران خارجی _____
۱۰. اگر تا به حال با شواهدی از سوگیری داوران مواجه شده‌اید، به چه میزان هر یک از دلایل زیر را در آن دخیل می‌دانید؟

هیچوقت به گاهی اغلب همیشه

- یافته‌های مقاله با نتایج مطالعات انجام شده توسط داور همخوانی ندارد
- داور معروف به این است که عقاید خاصی در زمینه موضوع مقاله دارد
- داور سوگیری شخصی نسبت به نویسنده (اعم از مثبت یا منفی) دارد
- داور سوگیری شخصی نسبت به سازمان متبوع نویسنده (اعم از مثبت یا منفی) دارد
- موارد دیگر (مشخص کنید)

۱۱. گزارشهای داوری در مجله شما به چه میزان با هر یک از نقایص و کاستیهای زیر

همراه هستند؟

هیچوقت به ندرت گاهی اغلب همیشه

☐	☐	☐	☐	☐	داور مقاله را نفهمیده است
				
☐	☐	☐	☐	☐	- گزارش داوری به حدی مختصر است که نمی توان از آن استفاده کرد
				
☐	☐	☐	☐	☐	- داوری به اندازه ای طول کشیده است که فرایند تصویب مقاله را به تأخیر انداخته
				
☐	☐	☐	☐	☐	- داور بیش از حد با مقاله انتقادی برخورد کرده است
				
☐	☐	☐	☐	☐	- داور نسبت به نویسنده خشن و توهین آمیز برخورد کرده است
				
☐	☐	☐	☐	☐	- موارد دیگر (ذکر کنید):
				
☐	☐	☐	☐	☐

۱۲. در مجله شما هر یک از معیارهای زیر به چه میزان برای انتخاب داور مد نظر قرار می

گیرد؟

همیشه	اغلب	گاهی	به ندرت	هیچوقت	
☐	☐	☐	☐	☐	- تعداد مقالات علمی-پژوهشی
☐	☐	☐	☐	☐	- تخصص در روش شناسی
☐	☐	☐	☐	☐	- سابقه در اجرای طرح های پژوهشی
☐	☐	☐	☐	☐	- سرشناس بودن در حوزه های موضوعی مجله
☐	☐	☐	☐	☐	- نظم و رعایت وقت
☐	☐	☐	☐	☐	- سن داور
☐	☐	☐	☐	☐	- مرتبه دانشگاهی
☐	☐	☐	☐	☐	- داشتن تجربه در حوزه داوری برای مجلات

←

→

علمی

- سابقه ارائه گزارشهای داوری مفید و سازنده
- موارد دیگر (ذکر کنید):

.....

.....

.....

۱۳. آیا از داورانی با تخصص / تحصیلات در رشته‌هایی غیر از حوزه موضوعی مجله

استفاده می‌شود؟

خیر بله

۱۴. به طور کلی وضعیت عملکرد داوران جوان را نسبت به داوران مسن از نظر هر یک از

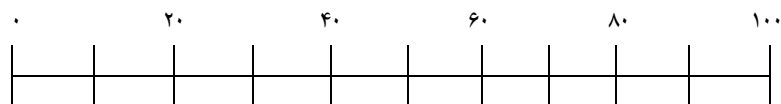
معیارهای زیر در مجله خودتان چگونه ارزیابی می‌کنید؟

کاملاً قوی تر	قوی تر	مساوی	ضعیف تر	کاملاً ضعیف تر	
☐	☐	☐	☐	☐	- نظم و رعایت وقت
☐	☐	☐	☐	☐	- خودداری از سوگیری (bias) در نتیجه گیری
☐	☐	☐	☐	☐	- دقت نظر در داوری مقاله
☐	☐	☐	☐	☐	- ارائه پیشنهادهای سازنده برای اصلاح مقاله

۱۵. آیا مجله شما به داوران مقالات حق الزحمه پرداخت می‌کند؟

خیر بله

۱۶. چه درصدی از داوران مجله شما از دانشگاههای تهران انتخاب می‌شوند؟

فرایند داوری

۱. آیا فرایند داوری در مجله شما به صورت الکترونیکی انجام می‌شود؟

- خیر بله

۲. در صورت مثبت بودن پاسخ سؤال ۱، کدامیک از فعالیتهای زیر در مجله شما الکترونیکی شده‌اند؟

- دریافت مقاله و اعلام به نویسنده
- مطالعه مقاله توسط سردبیر و اعضای هیئت تحریریه
- انتخاب داوران با توجه به موضوع مقاله
- فرستادن مقاله برای داوران
- بررسی مقاله توسط داوران
- تنظیم گزارش داوری
- دریافت گزارش داوری و اعلام نتیجه داوری به نویسنده
- ارائه مقاله اصلاح شده از سوی نویسنده
- انجام کارهای مدیریتی و اجرایی دفتر مجله (مانند ثبت مقاله‌های دریافت شده، مشخصات افراد مرتبط با مجله و نامه‌های مربوط به فرایند داوری و ...)
- ارزشیابی گزارشهای داوری و کار داوران
- موارد دیگر (ذکر کنید):

۳. به طور متوسط چه مدت زمانی برای داوری یک مقاله در نظر گرفته می‌شود؟

- ۱۰-۲۰ روز ۲۱-۳۰ روز ۳۱-۴۵ روز بیشتر از ۴۵ روز

۴. مجله شما در فاصله سالهای ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ چه تعداد مقاله دریافت کرده است؟

وضعیت این مقاله‌ها در زمان تکمیل پرسشنامه: تعداد _____ پذیرفته شده، _____ رد شده، و _____ در دست داوری و یا اصلاح هستند.

۵. نوع داوری در مجله شما با کدام یک از موارد زیر مطابقت دارند؟

- داوری باز یا آزاد (open refereeing): در این حالت هویت نویسنده و داور برای یکدیگر آشکار است.

- - داوری پنهان (blinded refereeing): در این حالت هویت نویسنده برای داور آشکار است، ولی هویت داوری برای نویسنده مشخص نیست.
- - داوری امضاء شده (signed refereeing): این حالت کاملاً برعکس حالت قبل است؛ هویت داور برای نویسنده مشخص است ولی هویت نویسنده از داور پنهان می‌ماند.
- - داوری پنهان دوطرفه (double-blinded refereeing): در این حالت هیچ کدام از دو طرف - نویسنده و داور - از هویت یکدیگر آگاه نیستند.
۶. کدام نوع از مقاله‌های زیر در مجله شما مورد داوری قرار می‌گیرند؟

همیشه	اغلب	گاهی	به ندرت	هیچوقت	
☐	☐	☐	☐	☐	- پژوهشی
☐	☐	☐	☐	☐	- مروری
☐	☐	☐	☐	☐	- ترجمه‌ای
☐	☐	☐	☐	☐	- گزارش / مصاحبه علمی
☐	☐	☐	☐	☐	- نقد و بررسی
☐	☐	☐	☐	☐	- موارد دیگر (ذکر کنید):
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐

۷. چند وقت یک‌بار مقاله‌ها به یکی از روش‌های زیر پذیرفته می‌شود (می‌توانید بیش از یک مورد را مشخص کنید):

همیشه	اغلب	گاهی	به ندرت	هیچوقت	
☐	☐	☐	☐	☐	- مقاله پس از بررسی اولیه توسط سردبیر (دستیاران سردبیر) اعلام نتیجه می‌شود
☐	☐	☐	☐	☐	- مقاله پس از طرح در جلسه هیئت تحریریه اعلام نتیجه می‌شود
☐	☐	☐	☐	☐	- مقاله پس از یک دور داوری اعلام نتیجه می‌شود
☐	☐	☐	☐	☐	- مقاله پس از داوری، توسط شخص سردبیر اعلام نتیجه می‌شود
☐	☐	☐	☐	☐	- مقاله پس از داوری و طرح در جلسه هیئت تحریریه اعلام نتیجه می‌شود
☐	☐	☐	☐	☐	- موارد دیگر (ذکر کنید):
☐	☐	☐	☐	☐

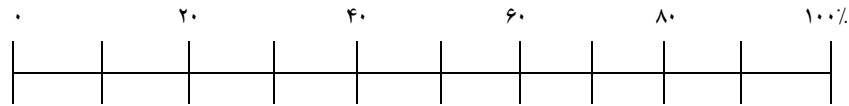
۸. در مجله شما تصمیم‌گیری‌ها در هر یک از مراحل زیر به عهده چه کسی است؟

مدیر مسئول	سر دبیر	دستیاران سردبیر	هیئت تحریریه	مدیر اجرایی	
☐	☐	☐	☐	☐	دریافت مقاله
☐	☐	☐	☐	☐	بررسی اولیه مقاله
☐	☐	☐	☐	☐	تعیین داور مقاله
☐	☐	☐	☐	☐	قضاوت بر روی نظر داور مقاله ..
☐	☐	☐	☐	☐	تصمیم‌گیری در مورد پذیرش مقاله
☐	☐	☐	☐	☐	اعلام نتیجه به نویسنده

هیچوقت به ندرت گاهی اغلب همیشه

☐	☐	☐	☐	☐	۹. آیا در مجله شما گزارش داوران عیناً برای نویسنده ارسال می‌شود؟
☐	☐	☐	☐	☐	۱۰. آیا تفسیری از گزارش داوران که توسط مجله تهیه شده باشد، برای نویسنده ارسال می‌شود؟
☐	☐	☐	☐	☐	۱۱. آیا مجله شما نام داوران را به نویسنده مقاله اعلام می‌کند؟
☐	☐	☐	☐	☐	۱۲. آیا مجله شما اطلاعات نویسندگان مقاله را در اختیار داوران قرار می‌دهد؟
☐	☐	☐	☐	☐	۱۳. آیا مقاله اصلاح شده توسط نویسنده برای داوران قبلی آن ارسال می‌شود؟
☐	☐	☐	☐	☐	۱۴. به چه میزان وجهه و منزلت نویسنده بر پذیرش مقاله تأثیر می‌گذارد؟
☐	☐	☐	☐	☐	۱۵. آیا به درخواست یک نویسنده برای فرستادن مقاله اش به یک داور خاص، توجه می‌شود؟
☐	☐	☐	☐	☐	۱۶. آیا به درخواست یک نویسنده برای نفرستادن مقاله اش به یک داور خاص، توجه می‌شود؟

۱۷. چند درصد از مقاله‌های پذیرفته شده در مجله شما، قبل از انتشار مورد بازنگری قرار می‌گیرند؟ (اصلاحات ویراستاری صوری را در نظر نگیرید)؟

۱۸a. در مواقعی که داوران یک مقاله به‌طور عمومی نظر یکسانی دارند، در چه درصدی از مواقع از پیشنهادهای آنها پیروی می‌کنید؟

۱۸b. در مواقعی که داوران با هم اختلاف دارند، مرجع حل مسئله کدام یک از گزینه‌های زیر است؟

همیشه	اغلب	گاهی	به ندرت	هیچوقت	
☐	☐	☐	☐	☐	- مدیر مسئول
☐	☐	☐	☐	☐ - سردبیر
☐	☐	☐	☐	☐ - دستیار سردبیر
☐	☐	☐	☐	☐ - اعضای هیئت تحریریه
☐	☐	☐	☐	☐ - مدیر اجرایی
☐	☐	☐	☐	☐ - ارجاع مقاله به داورانی دیگر
☐	☐	☐	☐	☐ - رجوع به کامل‌ترین گزارش داوری موجود
☐	☐	☐	☐	☐ - موارد دیگر (ذکر کنید):
☐	☐	☐	☐	☐

۱۹. چه معیارهایی بر پذیرش یا رد مقاله‌ها تأثیر می‌گذارد؟

هیچوقت به ندرت گاهی اغلب همیشه

☐	☐	☐	☐	☐	- ارتباط موضوع با خط‌مشی موضوعی مجله
☐	☐	☐	☐	☐	- اصیل و بدیع بودن پژوهش
☐	☐	☐	☐	☐	- درستی و استحکام روش‌شناسی
☐	☐	☐	☐	☐	- مناسب بودن زمان طرح موضوع
☐	☐	☐	☐	☐	- توانایی نویسنده در بیان موثر موضوع
☐	☐	☐	☐	☐	- مرتبه دانشگاهی نویسنده
☐	☐	☐	☐	☐	- موارد دیگر (ذکر کنید)
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐

۲۰. چه کسی تصمیم‌نهایی را در خصوص پذیرش یا رد مقاله می‌گیرد؟

همیشه	اغلب	گاهی	به ندرت	هیچوقت	
☐	☐	☐	☐	☐	- مدیر مسئول
☐	☐	☐	☐	☐ - سردبیر
☐	☐	☐	☐	☐ - دستیار سردبیر
☐	☐	☐	☐	☐ - اعضای هیئت تحریریه
☐	☐	☐	☐	☐ - مدیر اجرایی
☐	☐	☐	☐	☐ - موارد دیگر (مشخص فرمایید):
☐	☐	☐	☐	☐

۲۱. به هنگام اعتراض یک نویسنده نسبت به رد مقاله‌اش، شما چه واکنشی نشان می‌دهید؟

همیشه	اغلب	گاهی	به ندرت	هیچوقت	
☐	☐	☐	☐	☐	- کار خاصی انجام نمی‌دهیم
☐	☐	☐	☐	☐	- با نویسنده تماس می‌گیریم و درباره دلایل رد توضیح می‌دهیم
☐	☐	☐	☐	☐	- با نویسنده تماس می‌گیریم و مجله دیگری را به او پیشنهاد می‌کنیم
☐	☐	☐	☐	☐	- مقاله را برای داوری خارجی می‌فرستیم
☐	☐	☐	☐	☐	- مقاله را برای داوری داخلی می‌فرستیم
☐	☐	☐	☐	☐	- موارد دیگر (ذکر کنید)
☐	☐	☐	☐	☐

۲۲. به طور متوسط چند ماه بین دریافت یک مقاله تا انتشار آن طول می‌کشد؟ _____ ماه

۲۳. برای انتخاب داوران یک مقاله چه کسی تصمیم می‌گیرد؟

- مدیر مسئول سردبیر دستیار سردبیر
 هیئت تحریریه مدیر اجرایی نویسنده مقاله

۲۴. در مجله شما به طور متوسط یک مقاله چه مدت نزد داور می‌ماند؟ _____ روز

سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه

a. سمت شما در مجله‌ای که نام آن بر روی پاکت نامه ذکر شده است، چیست؟

- مدیر مسئول سردبیر دستیار سردبیر
 عضو هیئت تحریریه مدیر اجرایی

لطفاً، مشخصات خودتان را قید بفرمایید:

۱. رشته _____ ۲. درجه دانشگاهی _____ ۳. سابقه همکاری با این مجله _____

۴. غیر از سمت (ذکر شده در بالا) در این مجله، در مجلات دیگر

سردبیر عضو هیئت تحریریه دستیار سردبیر مدیر مسئول مدیر اجرایی هستم.

۵. جنس _____ سن _____

۷. تعداد مقالات چاپ شده در مجلات علمی _____ ۸. تعداد مقالات چاپ شده در این مجله _____

b. آیا مجله در کنار سردبیر از همکار سردبیر (Co-editor) و یا دستیار سردبیر (Associate

editor) استفاده می‌کند؟

همکار سردبیر دستیار سردبیر هیچکدام

در صورت مثبت بودن جواب تعداد این افراد چند نفر است؟ همکار سردبیر _____

دستیار سردبیر _____

c. هر کدام از افراد ذکر شده در بالا به طور متوسط چند ساعت در هفته برای مجله صرف

می‌کنند؟

سردبیر _____ همکار سردبیر _____ دستیار سردبیر _____

۲. اگر مجله همکار/دستیار سردبیر داشته باشد، آیا آنها اختیار و تصمیم‌گیری موارد زیر را

بر عهده دارند؟

بله	خیر	
☐	☐	داوری مقاله
☐	☐	انتخاب داوران
☐	☐	اصلاح مقاله
☐	☐	رد مقاله
☐	☐	پذیرش مقاله

۳. آیا جلسات اعضای هیئت تحریریه به طور منظم برگزار می شود؟

بله خیر

b. اگر جواب مثبت است، معمولاً هر ماه چند جلسه برگزار می کنید؟ (دور مناسبترین گزینه دایره بکشید).

۰ ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ و بیشتر

۴. مسائل و مشکلات روزمره سردبیر مجله شما چیست؟

هیچوقت به ندرت گاهی اغلب همیشه

- کمبود زمان برای ویراستاری مجله
- در دسترس نبودن مقالات خوب به اندازه کافی
- کیفیت ضعیف نگارش مقاله ها
- زمان طولانی مدت برای داوری مقاله ها
- رد مقاله های همکاران
- نحوه برخورد با نویسندگان مقاله های رد شده
- موثر نبودن پست سردبیری در ارتقاء شغلی و حرفه ای
- انتخاب مناسبترین داوران
- مشکلات مالی
- موارد دیگر (ذکر کنید):

۵. اعضای هیئت تحریریه را چه کسی / کسانی تعیین می کنند؟ (می توانید بیش از یک

مورد را مشخص نمایید):

- مدیر مسئول سردبیر هیئت تحریریه
- هیئت مدیره انجمن علمی موارد دیگر (ذکر کنید).....

۶. وظایف اعضای هیئت تحریریه در مجله شما چیست؟ (می توانید بیش از یک مورد را

مشخص نمایید):

- ۱. ایفای نقش در بررسی مقاله‌ها به عنوان داوران داخلی
 - ۲. مشارکت در تهیه خط مشی و سیاست‌های مجله
 - ۳. تأثیر مثبت بر مجله با شیوه‌های گوناگون به عنوان نمونه ارائه مقاله، وجهه علمی، و غیره
 - ۴. انتخاب داوران
 - ۵. تصمیم‌گیری درباره مقاله‌ها
 - ۶. موارد دیگر (ذکر کنید):
-

۷. چند نفر از اعضای هیئت تحریریه شما زن و چند نفر مرد هستند؟

مرد _____ زن _____

۸. معیارهای انتخاب سردبیر و اعضای هیئت تحریریه در مجله شما کدامند؟ (می‌توانید بیش

از یک مورد را مشخص نمایید):

- ۱. تعداد مقالات علمی
 - ۲. وابستگی به یک سازمان (مانند دانشگاه یا انجمن علمی)
 - ۳. دارا بودن وجهه علمی در یک رشته یا یک تخصص
 - ۴. داشتن ارتباطات فردی با همکاران علمی
 - ۵. همکاری با مجلات دیگر
 - ۶. مرتبه دانشگاهی
 - ۷. موارد دیگر (ذکر کنید):
-

۹. آیا مقالات سردبیر و اعضای هیئت تحریریه در مجله شما داوری می‌شوند؟

- خیر
- بلی

The Peer-Review Process for Articles in Iran's Scientific Journals

Mohammad Abooyee Ardakan¹

Associate Professor in the Management Faculty,
University of Tehran

Seyyed Ayatollah Mirzaie²

Assistant Professor in the Institute for Humanities
and Cultural Studies

Fatemeh Sheikhshoei*

PhD Candidate in Library and Information Sciences,
University of Tehran; Tehran University of Medical
Sciences Scholarship

Iranian Journal of
**Information
Processing &
Management**

Iranian Research Institute
For Science and Technology

ISSN 2251-8223

eISSN 2251-8231

Indexed in LISA, SCOPUS & ISC

Vol.28 | No.2 | pp: 305-346

Winter 2013

Abstract: This research with purpose of study the peer-review process in articles and its necessity for controlling of published scientific works quality, considered the types of refereeing currently practiced, the decision-making methods and criteria for acceptance of articles, the major decision makers, editor in chief problems, and the current norms in the peer-review process. The method used was a survey, and the data-collecting tool was a questionnaire. The statistical population of this research included 245 scientific journals. The results of the study show that, currently, the predominant type of refereeing for articles submitted to these journals is 'double blind' and the prevailing method of informing authors about the results of manuscript evaluation is 'commenting on the manuscript after refereeing it and after consideration in an editorial board meeting.' The findings also indicate that two criteria— 'Originality and creativity of the research' and 'Being within the journal's scope'—play the most important role in article acceptance. Of the five main parties cooperating in the peer-review process for these journals, the editorial board plays the most fundamental role. About the editor in chief problems, they have exposed with three problems "prolonged peer review time", "articles weak quality" and "financial problems".

Keywords: peer-review process, scientific journals, type of refereeing, referee, editorial board

1. abooyee@ut.ac.ir

2. ayatmir@ihcs.ac.ir

*Corresponding author: fashoaei@razi.tums.ac.ir